

TÜRK TİCARET KANUNU VE TÜRK TİCARET KANUNU TASARISI'NA GÖRE ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİ

*An Agent's Claim for Compensation according to the Turkish
Commercial Code and the Draft Turkish Commercial Code*

Yrd. Doç. Dr. Rauf KARASU*

I. GİRİŞ, II. TÜRK TİCARET KANUNU'NA GÖRE ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİ, III. TÜRK TİCARET KANUNU TASARISI'NA GÖRE ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİ, A. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN AMACI VE NİTELİĞİ, B. ACENTA LEHİNE DENKLEŞTİRME TALEBİNE HÜKMEDİLEBİLMESİ İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR, 1. Şeklî Koşullar, a) Acentalık Sözleşmesinin Sona Ermesi, b) Denkleştirme Talep Hakkının İleri Sürülmesi, 2. Maddî Koşullar, a) Müvekkilin Acenta Tarafından İşletmeye Kazandırılan Yeni Müşterilerden Sözleşmenin Sona Ermesinden Sonra da Önemli Menfaat Elde Etmesi, b) Acentanın Ücret Kaybına Uğraması, c) Denkleştirme Talebinin Hakkaniyete Uygun Olması, C. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI, 1. Denkleştirme Miktarının Hesaplanmasında Hakkaniyet Denetimi, 2. Denkleştirme Miktarının Üst Sınırı, D. ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİNDE BULUNAMAYACAĞI HALLER, 1. Müvekkilin Feshi Haklı Gösterecek Bir Eylemi Olmadan Acentanın Sözleşmeyi Feshetmesi, 2. Acentanın Kusuru Sebebiyle Sözleşmenin Müvekkil Tarafından Haklı Nedenlerle Feshedilmesi, 3. Müvekkil ve Acenta Arasında Yapılan Bir Anlaşma Uyarınca Üçüncü Bir Kişinin Acentanın Yerini Alması, E. HAKKIN VAZGEÇİLMEZLİK KARAKTERİ, F. ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİNE İLİŞKİN HÜKMÜN TEK SATICILIK VE BENZERİ DİĞER SÜREKLİ

* LL.M. (Heidelberg) - Kırıkkale Üniversitesi İİBF Ticaret Hukuku Öğretim Üyesi.

SÖZLEŞMELERE UYGULANMASI, 1. Tek Satıcı ve Franchise Alanın Denkleştirme Talebi, 2. Marka Lisans Alanın Denkleştirme Talebi, **IV. SONUÇ**

ÖZET

Bu çalışmada, acenta ile müvekkil arasındaki uyuşmazlıkların en temel nedenini oluşturan acentanın denkleştirme talebi, TTK ve TTK Tasarısı'na göre incelenecektir. Denkleştirme talebi, TTK Tasarısı'nda -mevcut düzenlemeye nazaran- ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş, özellikle daha önceden tartışmalı olan denkleştirme talep hakkının koşulları ve kapsamı açıklığa kavuşturulmuştur.

Çalışmamızda ilk önce, acentanın denkleştirme talebinin TTK'nda nasıl düzenlendiği genel olarak açıklanacaktır. Daha sonra konu TTK Tasarısı'na göre ayrıntılı olarak incelenecektir. Bu kapsamda denkleştirme talebinin amacı ve niteliği, acenta lehine denkleştirme talebine hükmedilebilmesi için gerekli olan koşullar, acentanın denkleştirme talebinde bulunamayacağı haller ve hakkın vazgeçilmezlik karakteri incelenecektir. Son olarak da acentanın denkleştirme talebine ilişkin hükmün tek satıcılık ve benzeri diğer sürekli sözleşmelere nasıl uygulanacağı açıklanacaktır.

Anahtar Kelimeler: Denkleştirme talebi, acenta, acentalık sözleşmesinin sona ermesi, sürekli sözleşmeler, müşteri tazminatı

ABSTRACT

This article considers one of the most controversial questions between the principal and its agent: an agent's claim for compensation. The issue will be examined through the actual Turkish Commercial Code and the Draft Turkish Commercial Code. The Draft Turkish Commercial Code regulates the compensation issue in detail, and clarifies the conditions as well as content of the right to compensation, which shall be an important contribution of the Draft Turkish Commercial Code compared to the existing law.

In the first part of this article, we will examine the right to compensation according to the actual law. In the following parts, the provisions of the Draft will be analyzed in detail, such as the objective and definition of the right to compensation, the conditions for compensation, the circumstances under which agents cannot make a claim for compensation, and the irrevocability of the right to compensation. In the last part of the article, we will consider the right to compensation in case of exclusive agency or other continual contracts.

Keywords: Claim for compensation, agency, termination of agency contract, continual contracts, indemnity for clientele

I. GİRİŞ

Acentanın “denkleştirme talebi”¹, acenta ile müvekkil arasındaki uyumsuzlukların en temel nedenini oluşturmaktadır. Zira konuyu düzenleyen TTK’nun 134. maddesi, bir çok bakımdan, özellikle acentaya tazminat verilmesi gereken haller ve ödenmesi gereken tazminatın hesaplanmasında öngörülen kıstas bakımından son derece yetersizdir².

TTK Tasarısı, acentalık sözleşmesini TTK’na nazaran ayrıntılı bir şekilde düzenlemiş ve bu konuda bir çok temel değişikliklere gitmiştir. Tasarı, acentayı özellikle ücret hakkı bakımından daha güçlü hale getirmiştir³. Bu kapsamda getirilen hükümlerden biri de, acentanın denkleştirme talebine ilişkin Tasarı’nın 122. maddesidir⁴. Bu madde AB

¹ Doktrinde “denkleştirme talebi” terimi kullanıldığı gibi (İşgüzar, Hasan: Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989, s. 160; Demir Gökyayla, Cemile: Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri, Ankara 2005, s. 236, dn. 1148; Erdem, Ercüment; Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp’a Armağan, C. 1, İstanbul 2003, s. 93; Ayhan, Rıza; Ticarî İşletme Hukuku, 2. Bası, Ankara 2007, s. 660; Can, M. Çelebi; Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006, s. 83), denkleştirme talebi yerine “müşteri tazminatı” (Karayalçın, Yaşar; Ticaret Hukuku, I, Giriş – Ticarî İşletme, 3. Bası, Ankara 1968, s. 534; Kinacıoğlu, Naci; Acenta ve Acentalık Sözleşmesi, Ankara 1963, s. 71, Kayhan, Şaban; Türk Hukukunda Acentalık Sözleşmesi, İstanbul 1999, s. 144, dn. 576), “portföy akçesi” (Tekinalp, Ünal; Türk Hukukunda Acentanın Portföy Akçası Talebi, Ali Bozer’e Armağan, Ankara 1998, s. 1), “portföy tazminatı” (Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi; Ticarî İşletme Hukuku, 10. Bası, İstanbul 2004, s. 230; Moroğlu, Erdoğan: Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı Taslağı, 4. Bası Ankara 2006, s. 72) terimleri de kullanılmaktadır. Alman Ticaret Kanunu’nun 89b paragrafında, “Ausgleichsanspruch” (denkleştirme talebi), İsviçre Borçlar Kanunu’nun 418. maddesinde ise, “Entschädigung für Kundschaft” (müşteri tazminatı) kavramları kullanılmıştır. TTK Tasarısı’nda konunun düzenlendiği 122. maddenin başlığında, Alman Ticaret Kanunu’nunda olduğu gibi “denkleştirme istemi” kullanılmakla birlikte, madde içeriğinde hem “denkleştirme istemi” hem de “tazminat” terimleri kullanılmıştır. Kanaatimizce en uygun terim “denkleştirme talebi”dir. Zira burada gerçek anlamda bir tazminattan bahsedilmemektedir. Mevcut bir zararın giderilmesinden ziyade, sözleşme sonrasında acenta aleyhine bozulan dengenin denkleştirilmesi amaçlanmıştır. Ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. III. A.

² Ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. II.

³ Bkz. TTK Tasarısı m. 113 (<http://www.kgm.adalet.gov.tr/tbmmgk/ttk.pdf>).

⁴ Söz konusu maddeye göre, “(1) Sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra;

- Müvekkil, acentanın bulduğu yeni müşteriler sayesinde, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde ediyorsa,
- Acenta, sözleşme ilişkisinin sona ermesinin sonucu olarak, onun tarafından işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılmış veya kısa bir süre içinde yapılacak olan işler dolayısıyla sözleşme ilişkisi devam etmiş olsaydı elde edeceği ücret isteme hakkını kaybediyorsa ve
- Denkleştirmenin ödenmesi, hâlin bütün gereklerine göre hakkaniyete uygun düşüyorsa,

Yönergesi'nde⁵ yer alan, bu nedenle tüm AB üyesi devletlerin kanunlarında bulunan acentanın denkleştirme talebini yönerge temelinde, ancak Alman (Alm. TK § 89b) ve İsviçre (İsv. BK 418) hükümlerine benzer şekilde ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Yeni düzenleme ile özellikle daha önceden tartışmalı olan hakkın koşulları ve kapsamına açıklık getirilmeye çalışılmıştır.

II. TÜRK TİCARET KANUNU'NA GÖRE ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİ

TTK'nun 134/II. maddesi, sözleşmenin taraflarından birinin ölümü, iflası veya kısıtlanması nedeniyle sona ermesi halinde münasip bir tazminatın acentaya veya onun yerine geçene verilmesini öngörmektedir. Bu hüküm acentaya gerçek anlamda bir denkleştirme talebi tanınması için bir çok bakımdan eksik bulunmakta, özellikle acentaya tazminat verilmesi gereken haller bakımından içerdiği sınırlamalar ve ödenmesi gereken tazminatın hesaplanmasında öngörülen kıstas bakımından eleştirilmektedir⁶. Doktrindeki bir görüş, söz konusu hükmün yeni bir yasal düzenlemeye kadar, mahkemeler tarafından hakkaniyet ilkesi ışığında mümkün olduğunca geniş yorumlanması gerektiğini ileri sürmektedir⁷. Diğer bir görüş ise, TTK'nun 134. maddesinin boşluğu doldurmaya yeterli olmadığını ileri sürmektedir. Bu görüşü savunan yazarlar, TTK'nun 134/II. maddesinin,

agenta, müvekkilden uygun bir tazminat isteyebilir.

(2) Tazminat, acentanın son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır.

(3) Müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acenta sözleşmeyi feshetmişse veya acentanın kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmişse, acenta denkleştirme isteminde bulunamaz.

(4) Denkleştirme isteminden önceden vazgeçilemez. Denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir.

(5) Bu hüküm, hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi halinde de uygulanır."

⁵ Bkz. Üye Ülkelerin Serbestçe Çalışan Acentalar Hakkındaki Kanunların Koordinasyonu Hakkında 86/655 AET sayılı 18.12.1986 tarihli Yönerge (ATKD 1986, L. 382/17).

⁶ *Karayalçın*, s. 534 vd.; *Arkan*, Sabih; *Ticari İşletme Hukuku*, 10. Bası, Ankara 2007, s. 216; *Tekinalp*, Ü., s. 14; *Kayıhan*, s. 151 vd.; *Teoman*, Ömer (*Ülgen*, Hüseyin/*Helvacı*, Mehmet/*Kendigelen*, Abuzer/*Kaya*, Arslan/*Nomer* Ertan, N. Füsün; *Ticari İşletme Hukuku*, İstanbul 2006, N. 2058; *Erdem*, s. 106 vd.; *Poroy/Yasaman*, s. 233 vd.; *Kender*, Rayegan; *Sigorta Acentalarının Hakları*, *Sigorta Hukuku Dergisi*, 1998, s. 120; *Tekinalp*, Gülören; *Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı*, Ankara 1972, s. 134; *Demir Gökyayla*, s. 236 vd.

⁷ Bkz. *Arkan*, s. 216; *Karayalçın*, s. 534 vd.; *Tekinalp*, Ü., s. 14; *Kayıhan*, s. 151 vd. Bu yazarlar, TTK'nın 134/II. maddesinde öngörülen tazminatın sadece müvekkilin veya acentanın iflası, ölümü ve hacir altına alınması hallerinde ödeneceğinin öngörülmesi olmasının gereksiz bir sınırlama olduğunu ileri sürmüş ve söz konusu tazminatın, acentanın bir kusuru olmadan sözleşmenin sona erdiği bütün hallerde ödenmesi gerektiğini savunmuştur.

sözleşmenin sona erme halleri ve tazmin edilmesi gereken zararın miktarı bakımından sınırlı bir uygulama alanına sahip olduğunu, bu nedenle bu hükümden hareket edilmesi yerine, hâkimin, hukuk yaratma yoluyla kanun boşluğunu doldurması gerektiğini ifade etmektedirler⁸.

Yargıtay 11. Hukuk Dairesi⁹, denkleştirme talebine yönelik bilimsel öğretide ileri sürülen görüşleri ve bu konudaki İsviçre Borçlar Kanunu'nun 418. maddesini dikkate alarak, acentalık ilişkisine müvekkil tarafından haksız bir biçimde son verilmesi durumunda, acentaya uygun bir denkleştirme tazminatının verilmesinin hakkaniyet gereği olduğuna hükmetmiştir. Yargıtay, bu sonuca olumlu kanun boşluğunu MK m. 1 uyarınca doldurmak suretiyle varmak yerine, kusur prensibine istisna oluşturan TTK m. 134/II'yi geniş yorumlayarak varmıştır. Kararda denkleştirmenin hesaplanma yöntemi belirtilmese de, bilirkişi aracılığıyla hesaplanması gerektiği ifade edilmiştir.

Kanaatimizce, TTK'nun 134/II. maddesi, acentanın denkleştirme talebi açısından yeterli kanuni dayanak oluşturmamaktadır. Zira söz konusu hükümde, acentalık sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle acentanın denkleştirme talebine hak kazandığı haller sınırlı olarak gösterilmiştir. Ayrıca bu hükümde, başlanmış ancak sözleşme ilişkisinin sona ermesi nedeniyle tamamlanamamış işlerden elde edilmesi beklenen ücret esas alınmıştır. Oysa denkleştirme talebinde, müvekkilin acentanın yarattığı müşteri çevresinden, acentalık sözleşmesinin bitiminden sonra da yeni sözleşmeler yapmak suretiyle yararlanmaya devam etme ihtimalinin de dikkate alınması gerekir. Bu nedenle, TTK Tasarısı'nın kabulüne kadar, hâkim TTK m. 134/II'yi geniş yorumlamak yerine, hukuk yaratma yoluyla kanun boşluğunu doldurmalıdır. Hâkim hukuk yaratırken, özellikle acentanın denkleştirme talebine ilişkin TTK Tasarısı hükümleri ile Almanya, İsviçre ve Avrupa Birliği'nin konuyla ilgili düzenlemelerinden yararlanmalıdır.

Özetle; acentanın denkleştirme talebi, mevcut yasal düzenlemeler çerçevesinde de Türk öğretisi ve Yargıtayı tarafından tanınmaktadır. Bu nedenle TTK Tasarısı'nın 122. maddesi, yeni bir hukukî kurumu düzenlemekten ziyade, konuyu ilk defa kapsamlı bir şekilde kanunî düzenlemeye kavuşturmaktadır.

⁸ Erdem, s. 106 vd.; Poroy/Yasaman, s. 233 vd.; Kender, s. 120; Tekinalp, G., s. 134; Demir Gökyayla, s. 237 vd.

⁹ Bkz. 20.6.1996 tarih ve 1996/2084 E. 1996/4544 K. nolu Karar. Söz konusu karar, davalı sigorta şirketi tarafından karar düzeltme talebine konu olmuş ve talep, Daire'nin 25.12.1996 tarih ve 1996/6699 E. 1996/9192 sayılı Kararı ile reddedilmiştir. Kararın ayrıntılı değerlendirmesi için bkz. Tekinalp, Ü., s. 5 vd.; Erdem, s. 104 vd.; Arkan, s. 216.

III. TÜRK TİCARET KANUNU TASARISI'NA GÖRE ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİ

A. DENKLEŞTİRME TALEBİNİN AMACI VE NİTELİĞİ

Acentanın denkleştirme talebinin amacı ve niteliği konusunda öğreti ve yargıda görüş birliği bulunmamaktadır. Bu konudaki hâkim görüş denkleştirme talebini, hakkaniyet düşüncesinden etkilenen, yaratılan müşteri çevresinin bir bedeli (Vergütung) olarak tanımlamaktadır¹⁰. Ancak doktrinde denkleştirme talebini, acentaya yardım etme düşüncesine dayandıranlar olduğu gibi¹¹, klasik anlamda bir malvarlığı zararının giderilmesi olarak kabul edenler de bulunmaktadır¹². Bazı yazarlar ise, denkleştirme talebini sebepsiz zenginleşme hükümlerine dayandırmaktadır¹³.

Acentalık sözleşmesi devam ettiği sürece, acenta ve müvekkil, müşteri çevresinden müştereken yararlanırlar. Ancak, sözleşme sona erdikten sonra, müvekkil, acenta tarafından kendisine kazandırılan müşterilerden kazanç elde etmeye devam ederken, acentaya bu kazançtan herhangi bir pay verilmemektedir. Oysa acenta, sözleşme sona ermemiş olsaydı, aynı müşterilerle yeni sözleşmeler yaparak veya sözleşmelere aracılık ederek ücret elde etmeye devam edecek ve bu şekilde başlangıçtaki çabalarının karşılığını tam olarak alabilecekti. İşte denkleştirme talebi, acentanın kurduğu müşteri çevresinden sözleşme ilişkisinin bitiminden sonra artık yararlanamayacak olması nedeniyle uğradığı kayıp ile, müvekkilin aynı müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da yararlanmaya devam etmesi nedeniyle elde ettiği kazancın denkleştirilmesi için yapılan taleptir¹⁴. Bu nedenle burada sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi yüzünden uğranılan zararın giderilmesinden çok, sözleşme sonrasında acenta aleyhine bozulan dengenin denkleştirilmesi amaçlanmaktadır¹⁵. Eğer denkleştirme talebinin amacı, sözleşme yükümlülüklerinin yerine getirilmemesi sonucunda acentanın uğradığı zararın tazmini olarak kabul edilmiş olsaydı, acentanın ölümü halinde denkleştirme talep hakkının doğmaması gerekirdi. Oysa TTK Tasarısı, ölüm

¹⁰ *Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus J.: Handelsgesetzbuch, 32. Aufl., München 2006, § 89b Rn. 2, 3; Küstner, Wolfram//Thume, Karl-Heinz: Handbuch des gesamten Aussendienstrechts, Band 2, Heidelberg 2003, s. 18 vd.; BGH, BGHZ 29, s. 83 vd.; Arkan, s. 215; Erdem, s. 91; Demir Gökyayla, s. 240.*

¹¹ *Neuburger, August/Gaa, Lothar: Ausgleichsanspruch und Pensionsanspruch des Handelsvertreters, BB 1968 Beil. 10, s. 2; Ulmer, Peter; Kündigungsschranken im Handels- und Gesellschaftsrecht, FS. Für Philip Möhring, München 1975, s. 211 vd.*

¹² *Bkz. Merkel, BB 1956, s. 420; Moroğlu, s. 72.*

¹³ *Sieg, Karl: Rechtsnatur des Ausgleichsanspruchs des Versicherungsvertreters und Folgerungen hieraus, VersR 1964, s. 789 vd.; Schiefelbein, Gert; Der Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreters, Köln 1965, s. 50 vd.*

¹⁴ *Bu yönde bkz. Erdem, s. 91; Tekinalp, Ü.; s. 12; Arkan, s. 215 vd.; Demir Gökyayla, s. 240 vd.; Baumbach/Hopt, § 89b Rn. 2.*

¹⁵ *Aksi görüş için bkz. Moroğlu, s. 72.*

halinde de acentaya bu hakkı tanımıştır¹⁶. Ayrıca denkleştirme talebi, acentanın sosyal ve malî durumunun iyileşmesine katkı sağlasa da, bu talebi tamamen acentaya yardım etme düşüncesine dayanan veya sosyal fonksiyonu olan bir talep olarak da görmemek gerekir¹⁷. Ancak bu hak saf bir malî hak olarak da nitelendirilemez. Zira denkleştirme talebinin oluşumu ve miktarı sadece acentanın ücret kaybına dayanmamaktadır. Müvekkilin acentalık sözleşmesinin sona ermesi ile elde ettiği menfaat de denkleştirme talebinde dikkate alınmaktadır. Ayrıca denkleştirme talebinin oluşumu ve miktarı hakkaniyet temeline de dayanmaktadır¹⁸. Özellikle sözleşmenin acentanın kusuru nedeniyle sona ermesi halinde denkleştirme talebinin ileri sürülebilmesi¹⁹, bu talebin saf bir malî hak olmadığını doğrulamaktadır²⁰.

Özetle; acentanın denkleştirme talebi, bir tazminat talebi, saf bir malî hak veya herhangi bir yardım ya da destek talebi değil, acentanın acentalık sözleşmesi süresince kurduğu müşteri çevresinden sözleşme ilişkisinin bitiminden sona artık yararlanamayacak olması nedeniyle uğradığı kayıp ile, müvekkilin aynı müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da yararlanmaya devam etmesi nedeniyle elde ettiği kazancın denkleştirilmesi için öngörülen bir karşılıktır.

B. ACENTA LEHİNE DENKLEŞTİRME TALEBİNE HÜKMEDİLEBİLMESİ İÇİN GEREKLİ KOŞULLAR

Acentanın denkleştirme talebine hak kazanabilmesi için, TTK Tasarısı'nın 122. maddesinde belirtilen şekli ve maddî koşulların gerçekleşmesi gerekir. Bu koşullar söz konusu maddede kümülatif tarzda belirtilmiştir²¹.

1. Şekli Koşullar

a) Acentalık Sözleşmesinin Sona Ermesi

TTK Tasarısı'nın 122. maddesine göre, denkleştirme talebinin ön şartı, sözleşmenin sona ermesidir. Her iki tarafın anlaşması, taraflardan birinin

¹⁶ Bkz. aşa. III. B. 1. a.

¹⁷ Tasarı'da belirtilen koşulların gerçekleşmesi halinde, ekonomik ve sosyal durumu müvekkilden daha iyi olan acenta da denkleştirme talebinde bulunabilir. Bkz. OLG Karlsruhe, JR 1958, s. 59 vd.; Arkan, s. 215, dn. 2.

¹⁸ Bkz. Arkan, s. 216; *Hatemi*, Hüseyin/*Serozan*, Rona/*Arpacı*, Abdülkadir; Borçlar Hukuku Özel Bölüm, İstanbul 1992, s. 471 vd., dn. 5; TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 110; BVerfG, NJW 1996, s. 381; BGH, WM 1984, s. 38; *Baumbach/Hopt*, § 89b Rn. 3; *Küstner/Thume*, s. 19.

¹⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. III. D. 2. b.

²⁰ Öğreti ve yargı, acentanın bu halde denkleştirme talep edememesinin gerekçesini, hakkın hakkaniyet karakteri ile açıklamaktadır. Bkz. BGH, 1957, s. 413; *Hopt*, s. 134 vd.; *Ankele*, Jörg; *Handelsvertreterrecht*, Kommentar, Loseblatt, WK-Reihe, Neuwid Frankfurt am Main 1990, § 89b Rn. 10.

²¹ Bkz. TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 110.

sözleşmeyi feshetmesi²², belirli süreli sözleşmelerde sürenin bitmesi, acentanın işgöremez duruma gelmesi veya acentanın ölümü gibi nedenlerle sözleşme sona ermiş olabilir²³.

Acentanın ölümü veya ehliyetinin kaybetmesi halinde de acentalık sözleşmesi sona erer. Buna karşılık müvekkilin ölümü kural olarak sözleşmenin sona ermesi sonucunu doğurmaz. Zira acentalık sözleşmesinde müvekkilin kişiliği kural olarak önemli olmadığı için, müvekkilin mirasçıları ile acenta, müvekkilin ölümüne rağmen sözleşmeyi devam ettirebilirler²⁴. Müvekkilin bir ticaret şirketi olması halinde, şirketin ifisah etmesi veya feshedilmesi ile acentalık sözleşmesi hemen sona ermez. Zira şirket, ifisah etmesine veya feshedilmesine rağmen tüzel kişilik sıfatını kaybetmez, bilakis tasfiye işlemleri tamamlanıp sicilden terkin edilinceye kadar, tasfiye amacıyla sınırlı olarak faaliyetlerine devam eder. Müvekkilin, acentanın kazandırdığı müşteri çevresinden tasfiye sürecinde de menfaat elde etmesi mümkündür. Örneğin, iflas idaresinin acentanın müvekkile kazandırdığı müşteri çevresini üçüncü bir kişiye belli bir ücret karşılığında devretmesi halinde, müvekkil önemli menfaat elde etmiş olacaktır.

Acentanın iflası kural olarak acentalık sözleşmesini sona erdirir²⁵. Ancak, sözleşmenin acentanın iflası nedeniyle sona ermesi, başlı başına denkleştirme talep hakkını ortadan kaldırmaz²⁶. Denkleştirme talep hakkının kaybı için, acentanın kendi kusurlu davranışları sonucunda iflas etmiş olması gerekir. Zira aşağıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere²⁷, acentanın davranışlarına dayanan her geçerli fesih, acentanın denkleştirme talep hakkının kaybına neden olmamaktadır. Bilakis feshi haklı kılan nedenin aynı zamanda bizzat acentanın kusurlu davranışlarına dayanması gerekir.

Acentalık sözleşmesi kural olarak kısmî fesih yoluyla sona erdirilemez. Bu nedenle müvekkilin tek taraflı olarak, acentanın yetkili olduğu bölgeyi küçültmesi veya müşteri çevresini sınırlaması mümkün değildir. Özellikle taraflarca birlikte kararlaştırılmış bazı kurallar kısmî fesih yoluyla yok sayılıp, yerine tek taraflı olarak yeni kurallar koyulamaz²⁸. Sözleşmenin kısmî olarak sona ermesi, ancak böyle bir yetkinin sözleşmenin kurulması sırasında müvekkile verilmesi veya daha sonra tarafların bu konudaki

²² Ancak sözleşme, haklı bir neden olmaksızın acenta tarafından feshedilmiş veya acentanın kusuru sebebiyle müvekkil tarafından haklı sebeplerle feshedilmiş ise, acenta denkleştirme talebinde bulunamaz. Ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda, III. D.

²³ Müvekkilin, işletmesini başkasına devretmesi, sözleşmenin sona ermesi anlamına gelmemektedir. Bkz. *Staub*, Hermann; *Handelsgesetzbuch Grosskommentar*, Bd. I, Einleitung § 1-104, Berlin- New-York 1995, § 89b Rn. 26.

²⁴ TTK Tsarısı, m. 121 f. 3, BK m. 397.

²⁵ Bkz. TTK Tsarısı, m. 121 f. 3, BK m. 397.

²⁶ *Küstner/Thume*, s. 139.

²⁷ Bkz. aşağıda, III. D. 2.

²⁸ Bkz. *Küstner/Thume*, s. 124; BGH, BB 1977, s. 964.

anlaşmaları ile mümkündür. Acentalık sözleşmesinin kısmî olarak sona ermesi halinde, denkleştirme talep hakkı da bu kısım üzerinde doğmuş olur. Ancak, acentanın yetkili olduğu bölgenin veya müşteri çevresinin önemsiz bir oranda küçülmesi sonucunu doğuracak kısmî fesihler, hakkaniyet ilkesi gerekçesiyle denkleştirme talebi için yeterli görülmemektedir²⁹.

b) Denkleştirme Talep Hakkının İleri Sürülmesi

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrasına göre, "denkleştirme istem hakkının sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde ileri sürülmesi gerekir." Söz konusu sürenin zamanaşımı süresi mi yoksa hak düşürücü süre mi olduğu açıkça belirtilmemiştir. Alman yargısı ve öğretisinde bir yıllık sürenin hak düşürücü süre olduğu görüşü hakimdir³⁰. Denkleştirme talep hakkının adalet temeline dayanması nedeniyle, hakkın öğrenilmesinden sonra uzun bir süre beklenmesinin, hakkın tanınma amacına aykırı olduğu ileri sürülmüştür. Ayrıca zamanaşımını kesen ve durduran nedenlerin denkleştirme talebiyle bağdaşmadığı ifade edilmiştir³¹. Kanaatimizce bir yıllık süre, Türk hukukunda da hak düşürücü süre olarak kabul edilmelidir. Denkleştirme talep hakkının bir yıllık hak düşürücü sürenin geçirilmesinden sonra ileri sürülmesi kural olarak mümkün değildir. Ancak, acenta müvekkilden kaynaklanan nedenlerle süreyi kaçırmış ise, bu sürenin bitiminden sonra da, MK'nun 2. maddesinde ifadesini bulan dürüstlük ilkesi gereği denkleştirme talep edebilir³².

TTK Tasarısı'nda denkleştirme talep hakkının ileri sürülme zamanının kesin olup olmadığı konusunda herhangi bir açıklık bulunmamaktadır. Bu nedenle, taraflarca süreye ilişkin yapılan anlaşmaların geçerliliğini TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrası çerçevesinde tespit etmek gerekir. Söz konusu hüküm uyarınca, denkleştirme talep hakkını nitelik olarak ortadan kaldıran, sınırlayan anlaşmalar yanında, hakkı düzenleyen hükümlerden bazılarını acentanın aleyhine sonuç doğuracak şekilde değiştiren anlaşmalar da geçersizdir³³. Bu nedenle sözleşmenin sona ermesinden önce, sürenin kısaltılmasına ilişkin yapılan anlaşmalar, TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrası uyarınca geçersiz kabul edilmelidir³⁴. Buna karşılık sürenin uzatılması, acentanın aleyhine bir sonuç doğurmadığı için geçerli kabul edilmelidir³⁵.

²⁹ Bkz. *Küstner/Thume*, s. 125.

³⁰ *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 77; BGH, NJW 1968, s. 1419.

³¹ Bkz. BGH, NJW 1968, s. 1419; OLG Nürnberg, BB 1958, s. 1151; TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 110.

³² BGH, BB 1987, s. 22 vd.; *Ensthaler*, Jürgen/*Bandasch*, Georg W.; Kommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN-Kaufrecht, 7., neu bearbeitete und erweiterte Aufl., Luchterhand 2007, § 89b, Rn. 67.

³³ Ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda III. E.

³⁴ *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 71.

³⁵ *Staub*, § 89b, Rn. 109.

Denkleştirme talebinin ileri sürülmesi, herhangi bir şekle tâbi değildir. Acentanın beyanından denkleştirme talebinde bulunulduğunun anlaşılması yeterlidir³⁶. Dolayısıyla, bu talep sözlü olarak da ileri sürülebilir. TTK Tasarısı'nın 18. maddesinin III. fıkrası burada uygulanamaz, zira bu hükümde ispat şartına bağlanan ihbar ve ihtarlar, diğer tarafı temerrüdü düşürme, sözleşmeyi fesih ve sözleşmeden dönme işlemleri ile sınırlı tutulmuştur³⁷. Acenta, talep dilekçesinde somut bir miktar belirtmek zorunda değildir³⁸. Denkleştirme talep hakkı, sözleşmenin sona ermesiyle muaccel hale geldiğinden, bu tarihten sonra yapılan taleplerde, acenta faiz talep edebilir³⁹.

Denkleştirme talebi, yukarıda belirttiğimiz bir yıllık hak düşürücü sürenin yanında, acenta sözleşmelerinden doğan alacakların tâbi olduğu beş yıllık dava zamanaşımı süresine de tâbidir⁴⁰. Acenta denkleştirme talep hakkını, sözleşme ilişkisinin sona ermesinden itibaren bir yıl içinde müvekkile bildirmelidir, bu konudaki davayı ise, beş yıllık dava zamanaşımı süresi içinde açmalıdır. Beş yıllık süre alacağın muaccel olduğu yılın bitiminden itibaren işlemeye başlar⁴¹.

2. Maddî Koşullar

a) Müvekkilin Acenta Tarafından İşletmeye Kazandırılan Yeni Müşterilerden Sözleşmenin Sona Ermesinden Sonra da Önemli Menfaat Elde Etmesi

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin I. fıkrasına göre, denkleştirme talebine hak kazanabilmek için, acentanın işletmeye kazandırdığı yeni müşterilerin acenta sözleşmesinin sona ermesinden sonra da işletmeye "önemli" çıkarlar sağlamaya devam etmesi gerekir.

Söz konusu hükümde açıkça ifade edildiği üzere, acenta sadece kendisi tarafından işletmeye kazandırılan "yeni müşteriler" karşılığında denkleştirme talebinde bulunabilir. Acenta tarafından sözleşme süresi içinde edinilen müşterilere "yeni müşteri" denir. Ancak, temsilcilik görevinin üstlenilmesiyle birlikte devralınan eski müşterilerle ticarî ilişkilerin, acenta tarafından önemli ölçüde geliştirilmiş olması halinde, eski müşterinin yeni müşteri gibi telakki edilmesi gerekir. Ticarî ilişkilerin arttırılması, aynı

³⁶ BGH, DB 1979, s. 543; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b, Rn. 68; Demir Gökyayla, s. 265.

³⁷ TTK Tasarısı'nın 18/III. fıkrası, TTK'nın 21/III. fıkrasında yer alan "muteber olması için" ibaresine yer vermeyerek, hükümdeki şekil şartını ispat şartı olarak kabul etmiştir. Bkz. TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 78.

³⁸ *Staub*, § 89b, Rn. 109; BGH, BGHZ 50, s. 88.

³⁹ OLG Köln, VersR 1968, s. 966; *Küstner/Thume*, s. 594.

⁴⁰ Bkz. BK m. 126, bent 4.

⁴¹ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Küstner/Thume*, s. 594.

üründen eskiye nazaran daha fazla satılması şeklinde olabileceği gibi⁴², daha önceden satılmayan ürünlerin satılması şeklinde de olabilir. Yine müvekkilin uzun bir süre herhangi bir bağlantı kurmadığı veya ilişkisini tamamen kestiği müşterilerle acentanın yeniden ilişki kurması halinde de, yeni müşterinin kazanıldığı kabul edilmelidir⁴³.

Yeni müşteri edinmede, acenta dışında başka kişilerin de etkisi olmuş ise, bu durum denkleştirme talep hakkının doğmasına engel olmaz. Örneğin, birden fazla acentanın müvekkilin mallarını herhangi bir fuarda birlikte tanıtması sonucunda kazanılmış bir müşteri, kimin bölgesinde ikâmet ediyorsa, o acentanın müşterisi kabul edilir⁴⁴. Yine müvekkilin ürün veya hizmetlerinin tanınmış markalı olması, yeni müşteri edinmede acentaya büyük oranda kolaylık sağlamaktadır. Ancak, markanın tanınmış marka olması, hiçbir şekilde acentanın denkleştirme talebini engellemez. Zira tanınmış bir markanın da yeni müşterilerle buluşması için gayrete ihtiyaç vardır. Aksinin kabulü rekabet piyasası kurallarını önemsemek anlamına gelir. Markanın tanıtılması kadar, markaya yönelme sağlamak ve yönelmeyi korumak da gayretle olur⁴⁵. Ancak, tanınmış markanın yeni müşteri edinmedeki ortak etkisi nedeniyle, hakkaniyet çerçevesinde denkleştirme miktarında indirime gidilebilir⁴⁶.

Acentanın edindiği yeni müşterilerin, sürekli müşteri olması gerekir⁴⁷. Acenta tarafından kazandırılan yeni müşteriler ile müvekkil arasındaki ilişkinin sürekli olmaması halinde, acentanın müşteri çevresi yarattığı söylenemez, dolayısıyla müvekkil bu müşterilerden gelecekte önemli bir menfaat sağlayamaz. Oysa TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin I/a fıkrası uyarınca, acentanın denkleştirme talebine hak kazanabilmesi için, müvekkilin, acentanın bulduğu yeni müşteriler sayesinde, acenta ilişkisinin sona ermesinden sonra da önemli menfaatler elde etmesi gerekmektedir.

Sürekli müşteri, bir defa değil, belli bir süre içinde, tekrar sözleşme yapması beklenen müşteridir. Dolayısıyla, işletmeyle sadece bir defa sözleşme yapan ve ikinci bir sözleşme ilişkisine girmesi beklenmeyen müşteriler, acenta tarafından işletmeye kazandırılmış olsa bile, denkleştirme

⁴² Alman Federal Mahkemesi, eski müşterilerle olan ticarî ilişkilerden elde edilen cironun iki kat artırılmasını, yeni müşteri edinilmiş sayılması için yeterli görmektedir. Bkz. BGH, NJW 1971, s. 1611. Ancak satılan ürün sayısında ciddi bir artış olmasına rağmen, fiyatların düşmesi nedeniyle cironun artmaması veya düşmesi halinde de yeni müşteriden bahsedilir. Bkz. *Hopt*, Klaus J.; *Handelsvertreterrecht*, 3. neu bearbeitete Aufl., München 2003, s. 138.

⁴³ *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 12.

⁴⁴ KG, BB 1969, s. 1062.

⁴⁵ TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 110.

⁴⁶ Bkz. aşa. III. B. 2. c.

⁴⁷ Bir müşterinin sürekli müşteri olduğunu ispat yükü acentaya aittir.

talebi açısından dikkate alınamaz⁴⁸. Müşterilerin acentalık sözleşmesinin sona ermesinden sonra da müvekkil ile sözleşme yapıp yapmayacağı, hâkim tarafından somut olayın özelliklerine göre belirlenmelidir. Bu konuda geleceğe yönelik bir tahminin yapılması gerekir. Alman yargısı, acentanın müvekkil ile olan son yıllardaki ilişkilerini de göz önünde bulundurarak acentalık sözleşmenin sona ermesinden itibaren 2-3 yıllık bir süre içinde yapılacak olan sözleşmeleri ve kazanılması muhtemel olan ücretleri dikkate almaktadır. Ancak dayanıklı mallarda, acentanın, müşterinin işletmeye bağlılığını ispatlaması halinde, 5 yıllık bir süre⁴⁹, hatta istisnaî durumlarda somut duruma göre 5 yıldan daha uzun bir süre de kabul edilmiştir⁵⁰. Bu konuda acentanın faaliyet gösterdiği sektöre göre ve aracılık yaptığı ürünün özelliklerine, özellikle ürünün kullanım süresi ve dayanıklılık süresine göre bir değerlendirme yapmak gerekir. Örneğin dayanıklı malları satın alan müşterilerin ikinci kez satın alması daha uzun süre içinde beklenilir⁵¹, buna karşılık dayanıksız tüketim mallarında kısa süre içinde ikinci talebin gelmesi beklenir. Bazı malları satın alan müşterilerin aynı mallardan tekrar satın alması hiç beklenmez. Örneğin dikiş makinesi satın alan bir ev hanımının ikinci kez aynı ürünü satın alması, kendi mezarı için mezar taşı satın alan kişinin tekrar aynı üründen satın alması beklenemez, dolayısıyla bu tür müşteriler açısından denkleştirme talebi söz konusu olamaz.

Bir müşteri ile gelecekte tekrar sözleşme yapıp yapılmayacağı hakkında tahmin yapılırken, sadece sözleşmenin sona erme tarihinde bilinen somut olaylar dikkate alınır⁵². Örneğin sözleşmenin sona erdiği tarihe kadar iflas ettiği bilinen müşteriler, denkleştirme talebinde dikkate alınırken, sözleşmenin bitiminden sonra iflas eden müşteriler dikkate alınmayacaktır.

Acentanın müvekkile kazandırdığı müşterilerden müvekkilin elde ettiği fayda belirlenirken, bu müşterilerin bir kısmının zaman içinde kaybedileceği de dikkate alınmalıdır. Bir yılın başında acentanın müşterileri ile yaptığı sözleşmelerden elde edilen ciro ile yıl sonunda elde edilen ciro arasında bir karşılaştırma yapılır ve ciroda bir azalma yüzdesi hesaplanır. Tespit edilecek yüzdeye “müşterilerin kayma yüzdesi” (Abwanderungsquote) adı verilir. Normal koşullarda acenta tarafından kazandırılan müşterilerin 1 yıl içinde % 20 sinin, 5 yıl içinde ise tamamının kaybedildiği kabul edilmektedir⁵³.

Tasarı, acentanın denkleştirme talebine hak kazanması için, müvekkilin acentanın kazandırdığı müşteri çevresinden elde ettiği faydanın “önemli”

⁴⁸ *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 12; BGH, NJW 1998, s. 68 vd.; BGH, WM 2003, s. 500; Demir Gökyayla, s. 254.

⁴⁹ BGH, NJW 1985, s. 860.

⁵⁰ BGH, BB 1991, 1210. Bu Karara konu olayda 13 yıllık süre hesaplanmıştır.

⁵¹ BGH, NJW 1985, s. 859.

⁵² *Hopt*, s. 140; BGH, NJW 1998, s. 75.

⁵³ Bkz. *Westphal*, Bern; Vertriebsrecht Band I, Duesseldorf 2000, § 89b Rn. 258; *Baumbach/Hopt*, § 89b Rn. 12; OLG Köln, VersR 1968, s. 966 vd.

olmasını aramıştır. Kanaatimizce bu koşulun aranması yerinde değildir. Zira bu koşul, hakkın dayanağını oluşturan hakkaniyet ilkesi ile bağdaşmamaktadır⁵⁴. Müvekkilin elde ettiği menfaat önemli olmasa da, hakkaniyet ilkesi gereği denkleştirme talebinde dikkate alınması gerekir. Elde edilen menfaatin önemli olmadığı hallerde de acentanın denkleştirme talep hakkının olduğunu kabul etmek, haksız bir denkleştirmeye yol açmaz. Zira menfaat önemli değilse, müvekkilin ödeyeceği ücret de fazla olmayacak, dolayısıyla müvekkile ağır bir yükümlülük getirmeyecektir.

Müvekkilin, acentanın kazandırdığı müşteri çevresinden önemli bir menfaat elde edip etmediği, somut olayın özelliklerine göre tespit edilir⁵⁵. Önemlilik, müvekkilin acentanın ticarî faaliyetlerinden elde ettiği menfaatin bütün ticarî işlemlerinden elde ettiği menfaatleriyle olan ilişkisine göre değil, sadece acenta tarafından edinilen müşteri çevresinden beklenen işlemlerin çapına göre tespit edilir. Acenta tarafından kazanılan müşteri çevresinden beklenen ticarî işlemlerin kapsamı ile acentanın faaliyet göstermediği dönemlerde müvekkilin yaptığı ticarî işlemlerin kapsamının karşılaştırılması gerekir. Bu karşılaştırma sonucunda arada bir fark tespit ediliyorsa, önemli menfaatten söz edilebilir. Ancak, bazen cironun düşmesi halinde bile, müvekkilin önemli bir menfaat elde etmesi mümkündür. Örneğin, acentanın faaliyeti sonucunda işletme zarar etmeye devam etse bile, bu zarar eskiye oranla azalmış olabilir⁵⁶. Kısaca; acentanın faaliyetleri olmasaydı müvekkilin malî durumunun daha kötü olacağı kabul edilebiliyorsa, önemli menfaatten söz edilebilir.

Burada dikkate alınacak olan ücret, acentanın müvekkile kazandırdığı müşterilerle müvekkilin sözleşmenin sona ermesinden sonra yaptığı işlemler dolayısıyla acentanın kazanması beklenen ücrettir. Acentanın, sözleşmenin kurulması ile ilgisi olmayan tahsil, malların muhafazası ve müşteri hizmetleri gibi hizmetleri dolayısıyla alması gereken ücretler dikkate alınmaz. Acenta aracılıkta bulunmamakla beraber, bölgesi içindeki kişilerle müvekkili arasında doğrudan doğruya yapılan ve tekel oluşturan alan içine giren işlemlerden dolayı, TTK Tasarısı m. 113 uyarınca ücret istemek hakkını haizdir. Ancak bu sözleşmeler, denkleştirme talep miktarında dikkate alınmamaktadır. Buna karşılık yapılan bu sözleşmelerde acentanın ortak bir etkisi olmuş ise, örneğin acenta müvekkile potansiyel müşterilerin adresini vermişse, bu müşterilerle müvekkilin yaptığı sözleşmeler nedeniyle, acenta denkleştirme talebinde bulunabilir⁵⁷.

⁵⁴ Bkz. aşa. III. B. 2. c.

⁵⁵ Bkz. BGH, BB 1991, s. 1210.

⁵⁶ BGH, NJW 1990, s. 2890; *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 14; *Hopt*, s. 139; *Küstner/Thume*, s. 208.

⁵⁷ *Küstner/Thume*, s. 176.

TTK Tasarısı'nın 122. maddesi anlamındaki "önemli menfaat elde etme" kavramı, müvekkilin müşterilerle gelecekte yapılacak ticarî işlemler sonucunda somut olarak bir gelir elde etmesi anlamına gelmemektedir. Müvekkilin söz konusu müşterilerle ticarî ilişki içine girme ve kazanç sağlama şansının olması yeterlidir. Örneğin müvekkil, işletmesini müşteri çevresi ile birlikte devretmiş ve bu nedenle işletmenin devir değeri yükselmiş ise, müvekkil somut olarak müşterilerle ticarî bir ilişkiye girmese de, önemli bir menfaat elde etmiş sayılır⁵⁸.

Üzerinde durulması gereken hususlardan biri de, müvekkilin elde ettiği menfaati sonradan kaybetmesi halinde, acentanın denkleştirme talep hakkının ortadan kalkıp kalmadığıdır. Örneğin müvekkil, ayrılan acentanın yerine atadığı acentaya daha önceden işletmeye kazandırılmış müşterilerle yapılan sözleşmeler için de ücret öderse, bu halde müvekkil hem ayrılan acentaya hem de onun yerine geçen acentaya ücret ödemiş olacaktır. Kanaatimizce, acentanın bu durumda bile denkleştirme talep hakkının olduğu kabul edilmelidir. Zira müvekkilin yeni acentaya daha önceden kazanılmış müşterilerle yapılan sözleşmeler için ücret ödemesi zorunlu değildir. Bu nedenle, isteğe bağlı olarak yapılan ödemeler denkleştirme talebine etki etmemelidir. Aksi takdirde, işletmeler her yeni acentaya eski müşterilerle yapılan sözleşmeler için de ücret ödeyerek, eski acentanın denkleştirme talebinin önüne geçebilirler⁵⁹.

Yine acentalık sözleşmesinin sona ermesi anında, müvekkilin işletmesini kapatacağı veya iflas edeceği bilinebiliyorsa, acenta denkleştirme talep edemez. Zira bu durumda müvekkil, acenta tarafından kazandırılan müşterilerden kural olarak⁶⁰ herhangi bir menfaat sağlamayacaktır⁶¹. Ancak, müvekkilin faaliyetini kendi isteğiyle durdurması halinde, acentanın denkleştirme talep hakkının ortadan kalkmadığı kabul edilmelidir. Bu durumda acentaya ücret ödenmemesi hakkaniyetle bağdaşmaz⁶².

Sözleşmenin müvekkil tarafından acentanın iflası gerekçe gösterilerek feshedilmesi, başlı başına denkleştirme talep hakkını ortadan

⁵⁸ BGH, NJW 1960, s. 1292; OLG Hamburg, VersR 1958, s. 688.

⁵⁹ Bkz. *Leuze*, Eduard; *Der Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreeters*, Bonn 1953, s. 25; *Trinkhaus*, Hans; *Handbuch des Versicherungsvermittlungs*, Band I Provision und Abfindung des Versicherungsvermittlers, Berlin 1955, s. 391; OLG Stuttgart, VersR 1972, s. 44; Aksi düşünce için bkz. *Schröder*, Georg; *Ausgleichsanspruch des Handelsvertreeters*, BB 1954, s. 479; *Höft*, Erich; *Bemerkungen zu aktuellen Fragen um den Ausgleichsanspruch (§ 89b HGB) des Versicherungsvertreeters*, ZversWiss 1976, s. 456 vd.

⁶⁰ İflas idaresinin, tasfiye halinde müşteri listesini satması ile, müvekkil menfaat elde edeceğinden, bu halde acentanın denkleştirme talebinde bulunması mümkündür.

⁶¹ BGH, BB 1959, s. 864; OLG München, DB 1988, 2251; OLG Düsseldorf, OGR 2004, s. 275 vd.; *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 20; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b, Rn. 21.

⁶² *Schröder*, *Ausgleichsanspruch nach § 89b HGB bei Veräusserung und Stillelegung des vertretenen Unternehmens*, DB 1967, s. 2017.

kaldırmamaktadır⁶³. Zira acenta, ancak kendisinin kusuru sebebiyle müvekkil tarafından sözleşmenin haklı nedenlerle feshedilmesi halinde denkleştirme talebinde bulunamaz⁶⁴. Acentanın kusurlu davranışları iflasa neden olmuş ise, acentanın denkleştirme talep edememesi gerekir. Ancak, acentanın kusursuz olarak iflas etmesi halinde denkleştirme talebinde indirime gidilebilir⁶⁵. Zira kusursuz da olsa acentanın iflası, müşterilerin müvekkilin mal veya hizmetlerine olan güveninin azalmasına neden olacak ve müvekkil bu güveni tekrar kazanmak için eskisine oranla daha fazla tanıtım harcaması yapmak zorunda kalacaktır.

Denkleştirme talebinin oluşumu ve miktarının tespitinde sadece acenta tarafından kazandırılan yeni müşteriler dikkate alınır. Acentalık sözleşmesi süresince, müvekkilin eski müşterilerini kaybetmiş olması, kural olarak denkleştirme talebinde dikkate alınmamaktadır. Zira acenta müvekkilin genel cirosunu arttırmak zorunda değildir⁶⁶. Ancak, eski müşterilerin kaybına, acentanın yeni müşteri edinmesi sırasındaki kusurlu davranışları neden olmuşsa, bu durum denkleştirme talep miktarında indirim sebebi sayılabilir⁶⁷.

Müvekkilin önemli bir menfaat sağladığının ispat yükü acentaya aittir⁶⁸. Acenta bu amaçla müşteri listesini ve gerçek bir değerlendirme yapmaya yarayan istatistik belgeleri sunabilir⁶⁹.

b) Acentanın Ücret Kaybına Uğraması

Denkleştirme talebinin koşullarından biri de, acentanın sözleşmenin sona ermesi nedeniyle bir ücret kaybına uğramasıdır. Burada dikkate alınması gereken kayıp, acentanın acentalık sözleşmesi süresince müvekkile kazandırdığı *mevcut* müşterilerle yapılabilecek işlemlerin, sözleşmenin sona ermesi nedeniyle yapılamaması sonucunda uğranılan kayıptır. Acentalık sözleşmesinin sona ermesinden önce müşterilerle yapılmış olan sözleşmeler veya aracılık faaliyetleri için, kural olarak denkleştirme talep edilemez. Zira acenta bu faaliyetleri karşılığında Ticaret Kanunu Tasarısı'nın 113. maddesi gereği ücret kazanmaktadır, dolayısıyla denkleştirme talebine ihtiyaç kalmamaktadır⁷⁰. Ancak, acentalık sözleşmesinde, acentanın ücret hakkı

⁶³ Küstner/Thume, s. 139.

⁶⁴ Bkz. aşa. III. D. 2.

⁶⁵ Bkz. aşa. III. D. 2.

⁶⁶ Küstner/Thume, s. 176.

⁶⁷ OLG Schleswig, BB 1958, s. 246; Küstner/Thume, s. 176.

⁶⁸ BGH, NJW 1985, s. 859; BGH, NJW 1998, s. 68; Hopt, s. 41.

⁶⁹ BGH, NJW 1996, s. 2100; Baumbach/Hopt, § 89b, Rn. 21; Hopt, s. 41.

⁷⁰ Schröder, Georg; Zweifelsfragen im Ausgleichsrecht der Handelsvertreter, DB 1962, s. 895 vd.; Habscheid, Walter J.; Ausgleichsrecht des Handelsvertreter, FS für Walter Schmidt-Rimpler, Karlsruhe 1957, s. 356 vd.; Küstner/Thume, s. 250.

kanunî düzenlemeden farklı bir şekilde belirlenmiş ise⁷¹, denkleştirme talebine ihtiyaç duyulabilir. Örneğin acentalık sözleşmesinde acentanın sözleşme süresi içinde yaptığı faaliyetler karşılığında hak kazanacağı ücretleri, sözleşmenin sona ermesiyle birlikte kaybedeceği kararlaştırılmış olabilir. Acenta, bu durumda hak ettiği ücreti, ancak denkleştirme talebi hükümlerine göre alabilir⁷². Zira belirtilen durumda acentanın ücret kaybına uğrama koşulu gerçekleşmiş olur.

Müvekkilin elde ettiği menfaat kural olarak acentanın ücret kaybının bir karşılığı olduğundan⁷³, müvekkilin elde ettiği önemli menfaat konusunda yaptığımız açıklamalar, acentanın ücret kaybı için de prensip olarak geçerlidir. Müvekkilin elde ettiği menfaatin hesaplanmasında olduğu gibi, acentanın ücret kaybının hesaplanmasında da, acentaya ödenecek kök ücret dikkate alınmalı, buna karşılık müvekkilin acentanın yetki bölgesi içinde doğrudan yaptığı sözleşmeler dolayısıyla acentaya ödenmesi gereken ücretler (Bezirksprovisionen) dikkate alınmamalıdır. Aynı şekilde para tahsili, malların teslimi ve muhafazası ve yönetim hizmetleri gibi faaliyetler dolayısıyla acentaya ödenmesi gereken ücretler de dikkate alınamaz⁷⁴. Zira söz konusu hizmetler kural olarak müvekkil tarafından yapılmak zorundadır. İstisnaî olarak bu hizmetler sözleşme ile acentaya bırakılmış olsa bile, bu hizmetler müşterilerle sözleşme yapılmasına ve müşteri çevresinin oluşumuna katkı sağlamadığı için, denkleştirme talebinde dikkate alınmamalıdır⁷⁵. Ayrıca acentanın bu tür ücretleri acentalık sözleşmesinin sona ermesi nedeniyle alamaması, acenta için bir kayıp olsa da, müvekkil açısından bir kazanç değildir. Müvekkil belirtilen hizmetleri acentanın görevi sona erdikten sonra da, ya başka görevliler aracılığıyla ya da başka bir acenta aracılığıyla ücret karşılığında yaptırmak zorundadır⁷⁶.

Acentanın kaybettiği ücret miktarı tespit edilirken, kural olarak sözleşmenin sona ermesinden önceki son bir yıl içinde acentanın aldığı ücretler dikkate alınır⁷⁷. Ancak, son bir yılın atipik bir durum arz etmesi

⁷¹ Denkleştirme talebinden önceden vazgeçilemediği halde, komisyon ücretinden önceden vazgeçmek mümkündür. Zira TTK Tasarısı'nın 113. maddesi emredici değildir.

⁷² *Küstner/Thume*, s. 250 vd.

⁷³ *Hopt*, s. 144.

⁷⁴ Bkz. TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 110; *Hopt*, s. 144; BGH, NJW 1985, s. 861; BGH, BB 1988, s. 2199.

⁷⁵ *Küstner/Thume*, s. 285.

⁷⁶ Alman Federal Mahkemesi, benzin istasyon bayileri açısından bir istisna kabul etmiştir ve malların teslimi ve stoğu için bu bayilere verilen ücretleri, acentanın ücret kaybında dikkate almıştır. Mahkeme'ye göre, bu tür bayilerin söz konusu hizmetleri yapmaksızın müşteri kazanması mümkün değildir. Dolayısıyla bu hizmetler bu sektörde mal satımında yapılacak aracılık faaliyetlerinden farksızdır. Bkz. BGH, BB 1997, s. 2607.

⁷⁷ Bkz. *Küstner/Thume*, s. 292; *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 29. TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin II. fıkrasında yer alan denkleştirme talebinin hesaplanma şekli, ücret kaybının hesaplanmasında dikkate alınmamaktadır. Zira bu hesaplama şekli sadece acentaya

halinde, 1 yıldan daha uzun bir sürenin ortalamasının dikkate alınması gerekir⁷⁸. Ayrıca acentanın kazandırdığı müşterilerin birkaç yıl arayla yeni siparişler vermesi söz konusu ise, bu sürelerin ortalamasının dikkate alınması gerekir⁷⁹. Acentalık sözleşmesinin sona ermesi sonucunda müvekkilin elde edeceği menfaat ile acentanın uğrayacağı farazi kaybın hesaplanmasında, hareket edilen müşteri çevresi ve bu çevre ile müvekkil arasındaki ticarî ilişkinin ne kadar süreceğine ilişkin geleceğe yönelik yapılan tahmin süresi kural olarak aynıdır. Alman yargısı, acentanın son yıllardaki ilişkileri de göz önünde bulundurulmak suretiyle, sözleşmenin sona ermesinden itibaren 2-5 yıllık bir süre içinde kazanılması muhtemel olan ücretleri dikkate almaktadır⁸⁰.

c) Denkleştirme Talebinin Hakkaniyete Uygun Olması

Acentanın denkleştirme talep edebilmesi için, talebin hakkaniyete uygun olması gerekir. Hakkaniyet koşulu diğer koşullar gibi bağımsız bir koşuldur⁸¹. Ancak bu koşul, diğer koşulların gerçekleşip gerçekleşmediğinin tespiti yapılmadan değerlendirilmemelidir⁸². Zira acentaya ödenecek denkleştirme miktarının, müvekkilin menfaatinden veya acentanın sözleşmenin sona ermesi nedeniyle uğradığı ücret kaybından fazla olmaması gerekir.

Hakkaniyete uygunluk koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediği, somut olayın özelliklerine göre tespit edilmelidir. Yapılacak değerlendirmede, acentalık sözleşmesinin sona erme nedenleri, acentanın gayretleri, imaj yaratma, müvekkili ve ürününü tanıtmaya da dâhil, sözleşme ilişkisinin tümü dikkate alınmalıdır⁸³. Buna karşılık acentalık sözleşmesi ile doğrudan ilgili olmayan durumlar değerlendirilmemelidir. Örneğin, acentanın sözleşmenin sona ermesinden sonraki sağlığı, malî gücü, sosyal durumu (çocuk sayısı vb), yaşı, hakkaniyet çerçevesinde de olsa kural olarak dikkate alınamaz. Zira denkleştirme talep hakkının doğum ve miktarında hakkaniyet ilkesi etkili olsa da, bu hak temelde acentanın müvekkile kazandırdığı müşteri

ödenecek maximum ücreti belirlemek amacıyla öngörülmüştür. Bkz. *Küstner/Thume*, s. 293.

⁷⁸ *Küstner/Thume*, s. 294 vd.; *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 29; BGH, BGHZ 141, s. 252.

⁷⁹ *Küstner/Thume*, s. 295.

⁸⁰ Bkz. BGH, BGHZ 56, 242; BGHZ 61, s. 112; OLG Köln, VersR 1968, s. 966.

⁸¹ Avrupa Birliği Yönergesi'ne göre, denkleştirme talebinin, müvekkilin menfaati ve hakkaniyet olmak üzere sadece iki koşulu bulunmaktadır. Acentanın ücret kaybı sadece hakkaniyet şartının değerlendirilmesinde dikkate alınmaktadır. Buna göre acentanın ücret kaybının olmadığı durumlarda, denkleştirme talebi hakkaniyete aykırı bulunmaktadır. Bkz. *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 32.

⁸² *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 32; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b Rn. 28; BGH, NJW 1985, s. 59; BGH, NJW 9997, s. 655; Demir Gökyayla, s. 261.

⁸³ BGH, NJW 2003, s. 1244; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b Rn. 28; TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 110.

çevresinin bir karşılığıdır. Hakkın amaç ve niteliği, sözleşmeye yabancı unsurların dikkate alınmamasını gerektirmektedir⁸⁴.

Hakkaniyet şartı, diğer koşullar gibi bağımsız bir koşul olduğundan, gerçekleşmemesi halinde, hakkın doğumuna engel olur. Ancak, hakkaniyet koşulu, duruma göre acentaya yapılacak ödemenin miktarını da etkileyebilir⁸⁵.

C. DENKLEŞTİRME MİKTARININ HESAPLANMASI

TTK Tasarısı'nda acentaya ödenecek denkleştirme miktarının üst sınırı belirtilmiş olmakla birlikte, denkleştirme miktarının nasıl hesaplanacağı konusunda açık bir hüküm bulunmamaktadır.

Denkleştirme miktarının tespiti yapılırken, öncelikle müvekkilin menfaati, daha sonra da acentanın kaybı hesaplanmalıdır⁸⁶. Bu hesaplamalar sonucunda bulunan miktar hakkaniyet denetimine tabi tutulmalıdır. Son olarak da denkleştirme miktarının üst sınırının belirlenmesi gerekir⁸⁷.

1. Denkleştirme Miktarının Hesaplanmasında Hakkaniyet Denetimi

Yukarıda belirtildiği üzere, denkleştirme talebinin hakkaniyete uygun olması, diğer koşullar gibi bağımsız bir koşuldur. Bu koşul gerçekleşmeden denkleştirme talep hakkı doğmaz. Ancak, hakkaniyet koşulu, duruma göre acentaya yapılacak ödemenin miktarını da etkileyebilir. Müvekkilin menfaati ve acentanın kaybı soyut olarak hesaplanırken, hakkaniyet denetiminde somut olayın tüm özellikleri dikkate alınır. Örneğin acentanın emeklilik primleri müvekkil tarafından ödenmiş ise⁸⁸, bu durum hakkaniyet çerçevesinde indirim sebebi kabul edilebilir⁸⁹. Müvekkilin hem emeklilik primini hem de denkleştirme talebini ödemesi hakkaniyetle bağdaşmaz. Zira bu iki hak benzer fonksiyona sahiptir⁹⁰. Ancak, denkleştirme miktarında indirim yapılabilmesi için, acentanın emekli olacağı tarih ile sözleşmenin sona erdiği tarih arasında uzun bir süre olmamalıdır⁹¹. Müvekkil, acentayı, sözleşmenin kurulması sırasında denkleştirme talebi yerine emeklilik primlerinin ödenmesini kabul etmeye zorlayamaz. Sözleşmede böyle bir

⁸⁴ Bkz. *Küstner, Wolfram; Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters und Altersversorgungsleistungen*, BB 1994, s. 1590 vd.; *Küstner/Thume*, s. 386.

⁸⁵ Bkz. aşa. III. C. 1.

⁸⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. yuk. III. B.

⁸⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. aşa. III. C. 2.

⁸⁸ Bu uygulama, daha çok sigorta acentalarında görülmektedir. Bkz. *Küstner/Thume*, s. 419.

⁸⁹ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Küstner/Thume*, s. 419 vd.; *Küstner*, DB 1994, s. 1592; *Honsel, Bernd; Anm. zu BGH, Urteil vom 17.11.1983*, BB 1984, s. 365.

⁹⁰ BGH, NJW 2003, s. 1241; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b Rn. 30.

⁹¹ Alman Federal Mahkemesi, acentalık sözleşmesinin bitiminden ancak 21 yıl sonra emekli olan acentanın denkleştirme talep miktarında indirime gitmemiştir. Bkz. BGH, NJW 1994, s. 1350.

kuralın öngörülmesi, denkleştirme talep hakkının vazgeçilemez bir hak olma niteliğiyle⁹² bağdaşmaz⁹³.

Acentalık sözleşmesinin, acentanın sözleşme kurallarına aykırı kusurlu davranışları sonucunda müvekkil tarafından haklı nedenle feshedilmesi halinde, acenta denkleştirme talebinde bulunamaz. Buna karşılık acentanın sözleşmeye aykırı davranışı, müvekkil açısından haklı bir neden oluşturmamakla birlikte, uygun görülmeyen bir hareket olarak nitelendiriliyorsa, bu durum hakkaniyet gereği denkleştirme miktarında indirim sebebi olur. Yine müvekkil, acentanın sözleşme kurallarına aykırı kusurlu davranışları nedeniyle sözleşmeyi haklı nedenle feshetme hakkına sahip olmakla birlikte, bu hakkını kullanmadan önce acenta ölmüş ise, hakkaniyet gereği indirimine gidilmelidir⁹⁴.

Acenta, sözleşme devam ettiği süre içinde rekabet yasağını ihlal etmiş ise, örneğin müşteri listesini üçüncü bir kişiye devretmişse veya kazandığı müşterileri başka bir rakip işletme için de kullanmış ise⁹⁵, denkleştirme miktarında indirim sebebi olur. Buna karşılık acentanın sözleşme sona erdikten sonra müvekkil ile rekabet etmesi kural olarak indirim nedeni olamaz. Müvekkil acentanın rekabet etmesini istemiyorsa, sözleşmenin devam ettiği süre içinde veya sözleşme sona erdikten sonra, onunla rekabet yasağı sözleşmesi yapabilir. Rekabet yasağı sözleşmesinin yapılmamış olması, acentanın aleyhine bir sonuç doğurmamalıdır. Ancak acentalık sözleşmesinde, sözleşme sonrası rekabet yasağı kararlaştırılmasına rağmen, acentanın müvekkil ile rekabet etmesi, hakkaniyet çerçevesinde denkleştirme talebinde indirim nedeni sayılmalıdır⁹⁶.

Acentalık sözleşmesinde, acentaya garanti komisyonu verilmesi kararlaştırılmış ise, bu durum da indirim sebebi sayılabilir. Zira acenta, bu komisyonun miktar ve süresine göre işletme risklerini azaltmış olacaktır⁹⁷.

Acentanın sözleşmenin sona ermesi nedeniyle yapacağı masraflardan kurtulmuş olması, kural olarak indirim nedeni sayılmaz. Ancak, tasarruf edilecek masraf, acentanın kazanacağı ücret ile kıyaslandığında önemli ölçüde yüksek ise, istisnaî olarak indirim nedeni sayılmalıdır. Alman mahkemeleri, kazanılacak ücretin yarısı kadar bir masraftan tasarruf edilmesini normal sayarak indirim nedeni kabul etmezken, %75 oranındaki

⁹² Bkz. aşa. III. E.

⁹³ Bkz. TTK Tasarısı m. 122 f. 4; LG München, VersR 2001, s. 55; *Küstner/Thume*, s. 385.

⁹⁴ BGH, NJW 1958, s. 1966; BGH, VersR 1985, s. 264; *Staub*, Hermann; *Handelsgesetzbuch* Grosskommentar, Bd. I, Einleitung § 1-104, Berlin- New-York 1995, § 89b Rn. 103.

⁹⁵ BGH, DB 1981, s. 1773; BGH, ZIP 1997, s. 845.

⁹⁶ Bkz. *Baumbach/Hopt*, § 89b Rn. 40.

⁹⁷ OLG Stuttgart, VersR 2000, s. 972; BGH, NJW 1967, s. 248.

bir tasarrufu anormal sayarak, denkleştirme talebinde üçte bir oranında indirim karar vermişlerdir⁹⁸.

Müvekkilin, acentalık sözleşmesinde yapmayı düşündüğü değişiklik teklifini acentanın kabul etmemesi üzerine, sözleşmenin müvekkil tarafından feshedilmesi, kural olarak hakkaniyet nedeniyle indirim nedeni olamaz⁹⁹. Ancak, eğer değişiklik teklifinin reddi, doğruluk ve güven kurallarına aykırı olarak değerlendirilebiliyorsa¹⁰⁰, örneğin değişiklik teklifi acentanın aleyhine herhangi bir sonuç doğurmayacağı halde, acenta tarafından kabul edilmiyorsa, denkleştirme talebinde indirim nedeni olabilir¹⁰¹.

Acentalık sözleşmesi süresince, ilgili sektörde konjonktürün iyi veya kötü olması, denkleştirme talebinde dikkate alınmamalıdır. Zira bu durum her iki taraf için de aynı etkiyi doğurmaktadır¹⁰². Alman Celle Eyalet Mahkemesi, 25.01.1968 tarihli Kararı'nda, acentanın satışını yaptığı mineral yem ürünlerinin devlet tarafından desteklenmiş olmasını, denkleştirme talebinde indirim nedeni olarak görmemiştir. Gerekçe olarak da, söz konusu devlet desteği nedeniyle müvekkilin de acenta gibi menfaat elde etmiş olduğunu ileri sürmüştür¹⁰³.

Acentalık sözleşmesi süresi içinde veya sözleşmenin sona ermesinden sonra, müvekkilin eski müşterilerini kaybetmesi, kural olarak acentanın denkleştirme talep miktarında indirim nedeni olamaz. Ancak, söz konusu eski müşteriler, acentanın sözleşmeye aykırı kusurlu davranışları sonucunda kaybedilmiş ise, denkleştirme talebinde indirim yapmak gerekir¹⁰⁴.

Müvekkilin mal ve hizmetlerinin tanınmış markalı olması, yukarıda da belirtildiği üzere¹⁰⁵, acentanın gayretlerinin göz ardı edilmesini ve yeni müşterilerin kazanılmasının tamamen markaya bağlanmasını haklı gösteremez. Ancak, müvekkilin ürün veya hizmetlerinin tanınmış markalı olması, yeni müşteri edinmede veya eski müşterilerle olan ticarî ilişkilerin geliştirilmesinde kolaylık sağladığından, hakkaniyet çerçevesinde denkleştirme talebinde indirim sebebi olarak kabul edilebilir. Alman yargı kararlarında, tanınmış markalı ürünleri satan tek satıcılara ödenecek denkleştirme miktarında % 10 ile % 30 oranında indirim yapılmasının hakkaniyete uygun olduğu ileri sürülmüştür¹⁰⁶.

⁹⁸ Bkz. OLG Celle, NJW 1968, s. 1141; BGH, BGHZ 56, s. 249.

⁹⁹ OLG Nürnberg, VW 1983, s. 549; *Küstner/Thume*, s. 411 vd; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b Rn. 31.

¹⁰⁰ Bkz. OLG Frankfurt am Main, WRP 2006, s. 377, 381.

¹⁰¹ BGH, WM 1970, s. 1513.

¹⁰² *Küstner/Thume*, s. 407.

¹⁰³ Bkz. *Küstner/Thume*, s. 407.

¹⁰⁴ Bkz. OLG Stuttgart, VersR 1957, s. 329; *Küstner/Thume*, s. 410.

¹⁰⁵ Bkz. III. C. 1.

¹⁰⁶ BGH, BB 2000, s. 2151; OLG München, BB 1994, s. 2151; *Küstner/Thume*, s. 415.

2. Denkleştirme Miktarının Üst Sınırı

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin II. fıkrası, denkleştirme miktarının üst sınırını belirlemiştir. Bu hükme göre, "tazminat, acentanın son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Sözleşme ilişkisi daha kısa bir süre devam etmişse, faaliyetin devamı sırasındaki ortalama esas alınır."

Öncelikle acentanın denkleştirme talebi tutarının, yukarıda açıkladığımız kurallar çerçevesinde tam olarak hesaplanması gerekir¹⁰⁷. TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin II. fıkrasında, denkleştirme talep hakkının üst sınırı da öngörüldüğünden, hesaplanacak miktarın bu sınırı aşmaması gerekir. Buna göre denkleştirme talep miktarının üst sınırı, acentanın son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz¹⁰⁸. Beş yıldan kısa süren sözleşmelerde, sözleşmenin devam ettiği süreye göre yıllık ortalama üzerinden hesaplama yapılır. Sözleşme süresi bir yıldan daha kısa, örneğin dört ay sürmüş ise, denkleştirme talep miktarı dört ayın ortalamasına göre hesaplanır¹⁰⁹.

Yukarıda¹¹⁰, acentanın ücret kaybı hesaplanırken, acentaya ödenecek kök ücretin dikkate alınacağı, buna karşılık, müvekkilin acentanın yetkili olduğu bölge içinde doğrudan yaptığı sözleşmeler dolayısıyla acentanın kazanacağı ücretler (Bezirksprovisionen), para tahsili, malların teslimi ve muhafazası ve yönetim hizmetleri gibi faaliyetler dolayısıyla acentaya ödenmesi gereken ücretlerin dikkate alınamayacağını ifade etmiştik. Ancak, TTK tasarısı'nın 122. maddesinin II. fıkrasında, açıkça yıllık komisyon yanında diğer ödemelerden de bahsedildiğinden, belirtilen ödemelerin de, denkleştirme talebinin hesaplanmasında dikkate alınması gerekir. Ayrıca müvekkilin eski müşterileriyle yaptığı sözleşmeler sonucunda acentanın elde ettiği ücretler de, TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin II. fıkrası anlamında, elde edilen yıllık komisyon kapsamında değerlendirilmelidir¹¹¹.

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin II. fıkrasında, her ne kadar sadece acentanın "aldığı" yıllık komisyon veya diğer ödemelerden bahsedilse de, acentanın sözleşme süresi içinde yaptığı faaliyetler sonucunda almaya hak kazandığı, ancak sözleşmenin bitiminden sonra muaccel olacak, dolayısıyla daha sonra talep edilebilecek alacaklar da, denkleştirme talep miktarının

¹⁰⁷ Bkz. III. B. 2. a.

¹⁰⁸ TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin I. fıkrasına göre, denkleştirme talep miktarı hesaplanırken, beş yıllık komisyon ve diğer ödemelerin yıllık ortalaması, sadece bir üst sınır fonksiyonunu gördüğünden, mahkeme, somut olayın koşullarına ve hakkaniyet kurallarına göre daha az bir denkleştirme miktarına da karar verebilir.

¹⁰⁹ *Küstner/Thume*, s. 545.

¹¹⁰ Bkz. III. B. 2. a., b.

¹¹¹ *Küstner/Thume*, s. 554 vd.; *Gessler, Ernst: Der Ausgleichsanspruch des Handels- und Versicherungsvertreters*, Hamburg, 1953, s. 81.

hesaplanmasında dikkate alınması gerekir¹¹². Aksi takdirde acenta, kısa süren sözleşmelerde, sözleşmenin devam ettiği süre içindeki çabalarının karşılığını tam olarak alamamış olacaktır¹¹³. Bu da denkleştirme talep hakkının amacı ve niteliğiyle ile bağdaşmayacaktır¹¹⁴.

Ayrıca söz konusu hükümde, acentanın “aldığı” ifadesi kullanılsa da, acentanın almaya hak kazandığı, ancak zamanaşımına uğradığı için fiilen alamadığı ücretler de hesaplanmalıdır¹¹⁵.

Denkleştirme talebinin hesaplanmasında, yıllık komisyon ve diğer ödemelerin brüt miktarı esas alınmalıdır¹¹⁶. Bu nedenle katma değer vergisi, işletme giderleri ve acentaya verilen masraf destekleri gibi giderler, hesaplamada dikkate alınmamalıdır¹¹⁷.

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin II. fıkrasında ifade edilen hesap şeklinin, emredici olup olmadığı konusunda herhangi bir açıklama bulunmamaktadır. Tasarı Gerekçesinde, konunun öğretisi ve içtihatlarca açıklığa kavuşturulacağına işaret edilmiştir. Acentanın aleyhine sonuç doğuracak bir hesap metodunun taraflarca kararlaştırılması, denkleştirme talebinden kısmen vazgeçme anlamına gelir, dolayısıyla TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrasına aykırı olur¹¹⁸. Örneğin sözleşmenin sona ermesinden önce taraflar arasında yapılan anlaşmada, acentaya ödenecek denkleştirme talep miktarının, sözleşmenin sona ermesinden önceki son beş yılda acentaya ortalama ödenen yıllık komisyon değil de, 6 aylık komisyonu aşamayacağı kararlaştırılmış, ancak sözleşmenin bitiminden sonra Tasarı'nın 122. maddesinin II. fıkrasında ifade edilen hesap şekline göre yapılan hesaplamada, acentanın daha fazla denkleştirme talebine hak kazandığı tespit edilmiş ise, söz konusu anlaşma geçersiz kabul edilmelidir¹¹⁹. Buna karşılık acenta için daha yüksek bir talebe olanak veren başka bir hesap metodunun taraflarca kararlaştırılması mümkündür¹²⁰. Zira TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrasının amacı, acentalık sözleşmesinin geçerli olduğu süre içinde, ekonomik olarak müvekkile bağımlı olan acentanın, müvekkilin dayatması sonucunda denkleştirme talebinden tamamen veya kısmen vazgeçmek zorunda kalmasını önlemektir¹²¹.

¹¹² *Küstner/Thume*, s. 549.

¹¹³ Acenta söz konusu alacaklar için kural olarak TTK Tasarısı'nın 113. maddesi gereği ücret kazandığından, bu alacaklar ne müvekkilin elde ettiği önemli menfaatin ne de acentanın ücret kaybının hesaplanmasında dikkate alınmaktadır. Bkz. yukarıda, III. B. 2. a, b.

¹¹⁴ Bu konuda bkz. yukarıda III. A.

¹¹⁵ BGH, NJW 1982, s. 235; *Staub*, § 89b Rn. 91; *Küstner/Thume*, s. 549.

¹¹⁶ BGH, DB 1971, s. 105.

¹¹⁷ BGH, BGHZ 29, s. 92; BGH, BGHZ 44, s. 134; BGH, BGHZ 61, s. 112; *Baumbach/Hopt*, § 89b Rn. 51; *Küstner/Thume*, s. 562.

¹¹⁸ Bkz. TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 111.

¹¹⁹ *Küstner/Thume*, s. 1578 vd.

¹²⁰ Bkz. TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 111.

¹²¹ BGH, BB 1996, s. 1734; *Küstner/Thume*, s. 570.

D. ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİNDE BULUNAMAYACAĞI HALLER

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin III. fıkrasında, acentanın denkleştirme talebinde bulunamayacağı haller sayılmıştır. Bu hükme göre, “müvekkilin, feshi haklı gösterecek bir eylemi olmadan, acenta sözleşmeyi feshetmişse veya acentanın kusuru sebebiyle sözleşme müvekkil tarafından haklı nedenlerle feshedilmişse, acenta denkleştirme talebinde bulunamaz”.

Söz konusu hallerde acentanın denkleştirme talep edememesi, denkleştirme talebini düzenleyen hükmün hakkaniyet karakterinin doğal bir sonucudur¹²².

1. Müvekkilin Feshi Haklı Gösterecek Bir Eylemi Olmadan Acentanın Sözleşmeyi Feshetmesi

Sözleşmenin acenta tarafından feshedilmesi halinde, kural olarak denkleştirme talebinde bulunulamaz¹²³. Ancak, bu feshe müvekkilin davranışları neden olmuşsa, acenta denkleştirme talep edebilir. “Müvekkilin eylemleri” ifadesi geniş yorumlanmalıdır. Müvekkilin eyleminin kusurlu olması, hatta hukuka aykırı olması gerekli değildir. Müvekkilin herhangi bir eylemi sonucunda acentadan sözleşmenin devam ettirilmesi artık beklenmiyorsa, denkleştirme talep edilebilir. Müvekkilin davranışları, makul, haklı ve hakkaniyete uygun düşünen bir kişi tarafından, somut olayın tüm özellikleri de dikkate alındığında, feshe neden olarak gösterilebilmelidir¹²⁴. Bu konuda ispat külfeti acentaya aittir¹²⁵.

Müvekkilin acentanın ücretini haklı bir gerekçe olmaksızın geç ödemesi¹²⁶, eksik veya hiç ödememesi¹²⁷, satışı yapılan ürünlerin sınırlandırılması¹²⁸, acentanın yetkili olduğu bölgenin daraltılması¹²⁹, müvekkilin, acentanın bağımsızlık karakterine aykırı bir şekilde her hafta acentadan rapor talep etmesi¹³⁰ ve müvekkilin malî durumunun çok kötü olması nedeniyle acentanın işine devam etmesi halinde gelir elde etmesinin

¹²² *Hopt*, s. 75; BGH, JR 1960, s. 60; TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 111.

¹²³ Süreli olarak yapılan bir acentalık sözleşmesinde, müvekkile sözleşmeyi uzatma hakkı verilmiş ve müvekkilin uzatma talebi acenta tarafından reddedilmişse, bu red, feshin sonuçlarını doğurur, dolayısıyla acenta bu durumda denkleştirme talep edemez. Bkz. *Staub*, § 89b Rn. 93.

¹²⁴ *Ensthaler/Bandasch*, § 89b Rn. 49; OLG Düsseldorf, OLGR 2000, s. 406.

¹²⁵ *Saenger*, Ingo; *Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters bei Eigenkündigung*, Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Wiemar-Dresden 1997, s. 30.

¹²⁶ OLG Nürnberg, RVR 1970, s. 19.

¹²⁷ BGH, NJW-RR 1989, s. 862; BGH, VersR 1960, s. 462.

¹²⁸ BGH, NJW 1967, s. 2153.

¹²⁹ OLG Düsseldorf, HVR, Nr. 77.

¹³⁰ BGH, NJW-RR 1988, s. 287; OLG Oldenburg, DB 1964, s. 105.

mümkün olmaması¹³¹ gibi eylemler, Alman Yüksek Mahkemelerince sözleşmenin feshini haklı gösteren eylemler olarak kabul edilmiştir.

Alman Ticaret Kanunu'nda¹³² ve Avrupa Birliği'nin 86/655 AET sayılı 18.12.1986 tarihli Yönergesi'nin 18/a ve b bentlerinde¹³³, acentanın yaşı ya da sağlık durumu nedeniyle acentadan faaliyetlerine devam etmesinin beklenmediği durumlarda, acentanın sözleşmeyi feshetmesinin, denkleştirme talebini ortadan kaldırmayacağı açık bir şekilde düzenlenirken, TTK Tasarısı'nda buna ilişkin somut bir düzenleme bulunmamaktadır. Ancak, bu konuda açık bir hüküm olmasa da, acentanın, işini görmesini önemli ölçüde engelleyecek ağır ve uzun süreli hastalık veya sakatlıklar nedeniyle sözleşmeyi feshetmesi halinde de, denkleştirme talep hakkının doğabileceğini kabul etmek gerekir. Zira belirtilen nedenlerin varlığı halinde, acentadan sözleşmenin devam ettirilmesi beklenemez.

Sözleşmenin feshini haklı gösterecek yaşın ne olduğu, genel olarak değil, somut olayın özellikleri dikkate alınarak tespit edilmelidir. Emeklilik yaşını dolduran bir acentadan işine devam etmesi kural olarak beklenemez¹³⁴. Ancak, istinai bazı hallerde daha erken yaşlar da haklı neden teşkil edebilir¹³⁵. Acenta, yaş gerekçesiyle sözleşmeyi feshetmek istiyorsa, fesih süresine kural olarak uymalıdır. Ancak, süreye uyulmadan yapılan geçersiz bir fesih halinde de, denkleştirme talep hakkı ortadan kalkmaz¹³⁶.

2. Acentanın Kusuru Sebebiyle Sözleşmenin Müvekkil Tarafından Haklı Nedenlerle Feshedilmesi

Acentalık sözleşmesini müvekkilin feshetmesi halinde, acenta kural olarak denkleştirme talep edebilir. Ancak bu fesih, acentanın kusurlu davranışlarına dayanan bir nedenden kaynaklanıyorsa, acenta denkleştirme talebinde bulunamaz. Dolayısıyla, acentanın davranışlarına dayanan her geçerli fesih acentanın denkleştirme talep hakkını ortadan kaldırmamaktadır. Feshi haklı kılan nedenin aynı zamanda bizzat acentanın kusurlu davranışlarına dayanması gerekir. Acentanın yardımcılarının kusurlu davranışları, denkleştirme talep hakkını ortadan kaldırmaz¹³⁷. Alman mahkemeleri, acentanın müvekkile hakareti¹³⁸ ve rekabet yasağı ihlali¹³⁹ gibi davranışlarını, acentanın kusurlu davranışı olarak kabul etmiştir.

¹³¹ BGH, NJW 1967, s. 2153.

¹³² ATK m. 89b.

¹³³ Bkz. ATKD 1986, L. 382/17.

¹³⁴ Schröder, Georg; Wichtige Gesetzänderung im Ausgleichsanspruch der Handelsvertreter (§ 89b HGB), DB 1976, s. 1269; Meier, Jürgen A. E.; Kündigung des Handelsvertreters wegen Alters oder Krankheit, BB 1978, s. 940.

¹³⁵ Hopt, s. 155.

¹³⁶ Baumbach/Hopt, § 89b Rn. 61.

¹³⁷ Bkz. BGH, NJW 2000, s. 1868; BGH, BGHZ 29, s. 275.

¹³⁸ OLG Celle, BB 1963, s. 711.

¹³⁹ BGH, NJW 1984, s. 2101.

Müvekkilin, acentanın kusurlu davranışlarından zarar görmesi şart değildir¹⁴⁰.

Sözleşmenin müvekkil tarafından acentanın iflası gerekçe gösterilerek feshedilmesi, başlı başına denkleştirme talep hakkını ortadan kaldırmamaktadır¹⁴¹. Zira yukarıda da belirtildiği üzere, acenta ancak kendisinin kusuru sebebiyle müvekkil tarafından sözleşmenin haklı nedenlerle feshedilmesi halinde, denkleştirme talebinde bulunamaz. Bu nedenle acenta, kusurlu davranışlarıyla kendi iflasına neden olmuş ise, denkleştirme talep edemezken, kusursuz bir şekilde iflas etmesi halinde denkleştirme talep edebilmelidir. Ancak, bu son halde denkleştirme talebinde hakkaniyet ilkesi gereği indirim gidilebilir. Zira kusursuz da olsa, acentanın iflası, müşterilerin müvekkilin mal veya hizmetlerine olan güveninin azalmasına neden olacak ve müvekkil bu güveni tekrar kazanmak için, eskisine oranla daha fazla reklam harcaması yapmak zorunda kalacaktır.

Acentanın denkleştirme talep hakkının kaybı için, yukarıda belirtilen nedenlerle, müvekkilin sözleşmeyi bizzat feshetmesi gerekir. Sözleşmeyi feshetme hakkının veya olanağının olması yeterli değildir. Dolayısıyla, müvekkilin fesih beyanında bulunmadan önce, sözleşme bir başka nedenle sona ermişse, örneğin acenta ölmüş ise, bu hükmün uygulanması mümkün değildir¹⁴². Ancak, bu halde hakkaniyet ilkesi çerçevesinde denkleştirme miktarında indirim talep edilebilir¹⁴³.

3. Müvekkil ve Acenta Arasında Yapılan Bir Anlaşma Uyarınca Üçüncü Bir Kişinin Acentanın Yerini Alması

Alman Ticaret Kanunu'na¹⁴⁴ göre, müvekkil ile acenta arasında yapılan bir anlaşma üzerine, üçüncü bir kişinin acentanın yerine geçmesi halinde, denkleştirme talep edilemez¹⁴⁵. Aynı düzenleme "Üye Ülkelerin Serbestçe Çalışan Acentalar Hakkındaki Kanunların Koordinasyonu Hakkında 86/655 AET sayılı 18.12.1986 tarihli Yönergesi'nin 18c maddesinde de yer almaktadır¹⁴⁶. TTK Tasarısı'nda açık bir düzenleme bulunmamakla birlikte söz konusu halde, acentanın denkleştirme talep edemeyeceği kanaatindeyiz. Zira yapılan bu sözleşme ile; üçüncü kişi kural olarak acentalık

¹⁴⁰ BGH, BGHZ 129, s. 295.

¹⁴¹ Küstner/Thume, s. 139.

¹⁴² BGH, NJW 1984, s. 2529; BGH, ZIP 1995, s. 1002.

¹⁴³ Bkz. yukarıda, III. B. 2. c.

¹⁴⁴ Bkz. ATK § 89b Abs. 3, Nr. 3.

¹⁴⁵ Ayrıntılı bilgi için bkz. Küstner, Wolfram; Gedanken zu dem neuen Ausgleichs-Ausschlusstatbestand gem. § 89b Abs. 3 Nr. 3 HGB, BB 1990, s. 1713; Thume, Karl-Heinz; Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters, BB 1990, 1645 vd.

¹⁴⁶ Bkz. ATKD 1986, L. 382/17.

sözleşmesinden doğan bütün hak ve yükümlülükleri devralarak acentalık sözleşmesine devam etmektedir.

Üçüncü kişinin sözleşmeye katılması, Alman Ticaret Kanunu ve Avrupa Birliği Yönergesi'nde ifade edildiği gibi, acenta ile müvekkil arasında yapılan anlaşmanın üçüncü kişi tarafından onaylanması şeklinde olabileceği gibi, müvekkil ile üçüncü kişi arasında yapılan anlaşmanın acenta tarafından onaylanması veya acenta ile üçüncü kişi arasında yapılan anlaşmanın müvekkil tarafından onaylanması şeklinde de mümkündür. Üçüncü bir kişinin acentanın yerine acentalık sözleşmesine katılması kural olarak üçüncü kişinin veya müvekkilin acentaya verdiği belli bir ücret karşılığında gerçekleşmektedir¹⁴⁷. Acentanın bu halde de denkleştirme talep hakkının olduğunu kabul etmek, acentaya iki defa ücret ödenmesi sonucunu doğurur. Bu durum, denkleştirme talep hakkının niteliği ve amacıyla bağdaşmaz. TTK Tasarısı'nda, müvekkil ile acenta arasında yapılan bir sözleşme nedeniyle üçüncü bir kişinin acentanın yerini alması halinde, acentanın denkleştirme talep edemeyeceğine ilişkin somut bir hüküm olmamakla birlikte, TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin I. fıkrasında yer alan hakkaniyet şartından da bu sonuç çıkarılabilir. Yukarıda da belirtildiği üzere¹⁴⁸, hakkaniyet şartı diğer koşullar gibi bağımsız bir koşul olduğundan, gerçekleşmemesi halinde, hakkın doğumuna da engel olabilir. Ancak, acentanın acentalık sözleşmesinden doğan hak ve borçlarını, herhangi bir menfaat almaksızın, üçüncü bir kişiye devretmesi halinde, denkleştirme talebinin ortadan kalkmadığını kabul etmek gerekir. Zira bu durumda acentanın denkleştirme talebinin ödenmesi hakkaniyet ilkesine aykırı bir sonuç doğurmamaktadır.

Üçüncü bir kişinin acentalık sözleşmesine katılımına ilişkin anlaşma, acentalık sözleşmesinin sona ermesinden önce yapılamaz¹⁴⁹. Aksinin kabulü halinde, TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrası dolanılmış olur. Bu hükme göre, acentalık sözleşmesinin sona ermesinden önce yapılan, denkleştirme talep hakkını nitelik olarak ortadan kaldıran veya sınırlandıran anlaşmalar geçersizdir¹⁵⁰.

E. HAKKIN VAZGEÇİLMEZLİK KARAKTERİ

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrasında, acentayı korumak amacıyla, denkleştirme talebinden sözleşmenin sona ermesinden önce vazgeçilemeyeceği belirtilmiştir. Bu nedenle acenta bu talep hakkından ileriye dönük olarak feragat edemez. Buna karşılık acentalık sözleşmesinin yapılmasından sonra denkleştirme talebinden feragat edilmesi, hile

¹⁴⁷ *Ensthaler/Bandasch*, § 89b Rn. 56.

¹⁴⁸ Bkz. III. B. 2. c.

¹⁴⁹ Bkz. ATK § 89b Abs. 3 Nr. 3; *Hopt*, s. 157; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b Rn. 58; *Küstner/Thume*, s. 579.

¹⁵⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. aşağıda III. E.

düzeyinde olmamak veya kanunu dolanmak anlamı taşımamak şartıyla geçerlidir. Ancak bu halde de acentenin, tehdit, dayatma veya benzeri zorlamalarla bu hakkından vazgeçip geçmediği özenle araştırılmalıdır¹⁵¹.

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin IV. fıkrasının amacı, acentalık sözleşmesinin geçerli olduğu süre içinde, ekonomik olarak müvekkile bağımlı olan acentanın müvekkilin dayatması sonucunda denkleştirme talebinden vazgeçmek zorunda kalmasını önlemektir¹⁵². Bu nedenle acenta sözleşmesinin sona ermesinden sonra denkleştirme talebinden tamamen veya kısmen feragat edilmesi¹⁵³, hile düzeyinde olmamak şartı ile geçerlidir¹⁵⁴. Ayrıca acentalık sözleşmesini sona erdiren bir anlaşmada, acentanın denkleştirme talep edemeyeceğinin de kararlaştırılması mümkündür. Ancak, sözleşmenin anlaşma ile birlikte derhal sona ermesi¹⁵⁵ gerekir¹⁵⁶.

Denkleştirme talep hakkını nitelik olarak ortadan kaldıran veya sınırlayan anlaşmalar yanında, hakkı düzenleyen hükümlerden bazılarını acentanın aleyhine sonuç doğuracak şekilde değiştiren anlaşmalar da geçersizdir¹⁵⁷. Örneğin hakkın ileri sürülme zamanını kısaltan anlaşmalar yapılamaz¹⁵⁸. Yine acentanın ölmesi halinde mirasçılarının denkleştirme talep edemeyeceğine ilişkin anlaşmalar, geçersiz kabul edilmelidir¹⁵⁹.

Buna karşılık acentanın aleyhine sonuç doğurmayan konularda, kanunî düzenlemenin aksinin kararlaştırılması mümkündür. Bu nedenle denkleştirme talebinin devrini yasaklayan anlaşmalar geçerlidir¹⁶⁰. Ayrıca acentanın komisyon ücreti veya sözleşmenin feshi gibi denkleştirme talebi ile ilgili olmayan konularda kanunî düzenlemenin aksi kararlaştırılabilir¹⁶¹.

Acentalık sözleşmesinin devam ettiği süre içinde, acentaya, benzer durumlarda ödenen komisyon ücretinden çok yüksek bir komisyon ücretinin ödenmesi kararlaştırılmış ve acenta bu ücret karşılığında sözleşmenin sona ermesinden sonra, denkleştirme talep hakkından vazgeçmeyi kabul etmiş ise, acenta daha sonra denkleştirme talep edemez¹⁶². Bu durumda denkleştirme

¹⁵¹ TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 111.

¹⁵² BGH, BB 1996, s. 1734; *Küstner/Thume*, s. 570.

¹⁵³ Feragatın karşılıklı veya karşılıksız olması önemli değildir.

¹⁵⁴ Acenta sözleşmesinin yapılmasının, gizli bir anlaşma ile, bu talepten daha sonra vazgeçilmesi şartına bağlanması veya bu sonucu doğuracak bir düzenin kabulü, hükmün dolanılmasıdır. Bkz. TTK Tasarısı Gerekçesi, s. 111.

¹⁵⁵ Bkz. *Küstner/Thume*, s. 576; BGH, VersR 1959, s. 669.

¹⁵⁶ BGH, NJW 1996, s. 2867; *Küstner/Thume*, s. 576.

¹⁵⁷ *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 71.

¹⁵⁸ *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 71.

¹⁵⁹ BGH, BB 1966, s. 1410; *Küstner/Thume*, s. 576; *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 71.

¹⁶⁰ *Küstner/Thume*, s. 576.

¹⁶¹ *Baumbach/Hopt*, § 89b, Rn. 71.

¹⁶² *Schröder*, DB 1967, s. 1303 vd; *Ensthaler/Bandasch*, § 89b, Rn. 61; BGH, BGHZ 58, s. 64; *Küstner/Thume*, s. 580.

miktarının önceden peşin olarak ödenmiş sayılacağı kabul edilmektedir. Zira sözleşmenin sona ermesi şartı, sadece denkleştirme talebinin ileri sürülme süresinin başlangıcının tespiti için gerekli olan şekli bir şart olup, talep hakkının önceden yerine getirilmesine engel değildir¹⁶³. Denkleştirme miktarının acentalık sözleşmesinin sona ermesinden önce ödenmesi, acentanın yararına. Zira denkleştirme ücretinin sözleşmenin bitiminden sonra ödenmesi halinde, müvekkilin iflası, işletmeyi kapatması gibi nedenlerle, acentanın denkleştirme ücretini elde edememe riski olmasına karşın, peşin ödenmesi halinde böyle bir tehlike söz konusu olmamaktadır¹⁶⁴.

F. ACENTANIN DENKLEŞTİRME TALEBİNE İLİŞKİN HÜKMÜN TEK SATICILIK VE BENZERİ DİĞER SÜREKLİ SÖZLEŞMELERE UYGULANMASI

1. Tek Satıcı ve Franchise Alanın Denkleştirme Talebi

Alman ve İsviçre hukukunda, acentanın denkleştirme talebini düzenleyen hükümler kıyasen tek satıcı ve franchise alana da uygulanmaktadır¹⁶⁵. Ancak, yukarıda ayrıntılı olarak açıklandığı üzere, TTK'da acentanın denkleştirme talebi konusunda dahi açık bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle TTK'nuna göre tek satıcı ve franchise alana denkleştirme talep hakkı tanınması, ancak hâkimin kanundaki boşluğu, MK'nun 1. maddesine göre doldurması suretiyle mümkün olabilir¹⁶⁶. Buna karşılık TTK Tasarısı'nda acentanın denkleştirme talebi, ayrıntılı bir şekilde düzenlenmiş ve acentalara ilişkin hükmün "hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşme ilişkilerinin sona ermesi halinde de uygulanacağı" ifade edilmiştir¹⁶⁷.

Acentadan farklı olarak, tek satıcı, üreticinin temsilcisi değildir. Tek satıcı, üretici ile yaptığı sözleşmeye göre, üreticinin mallarını kendi nam ve hesabına satın alarak, kendisine tanınan tekel bölgesi içinde, yine kendi nam

¹⁶³ Küstner/Thume, s. 580.

¹⁶⁴ Peşin ödemediği sonra müvekkilin iflas etmesi veya ticarî faaliyetini sona erdirmesi, ödenen ücretin sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre iadesine hak vermez. Zira müvekkil bu riski bilerek ve isteyerek baştan göze almıştır. Staub, § 89b, Rn. 107.

¹⁶⁵ Bkz. BGH, ZIP 1987, s. 1383 vd.; LG Frankfurt, EWiR 2004, s. 69; OLG München, BB 2002, s. 2521; Baudenbacher, Carl; Anspruch auf Kundenschaftsentschädigungen bei gesetzlich nicht geregelten Absatzmittlungsverträgen, Innominatverträge, FS Walter Schleup, Zurich 1988, s. 89; Schleup, Walter R.; Der Alleinvertriebsvertrag, Markstein der EWG-Kartellpolitik, Bern, 1966, s. 797; Meier, Jürgen A. E.; Handelsvertretersrecht, Stuttgart, Wiesbaden 1978, s. 303 vd. Yazar tek satıcının denkleştirme talep hakkını tanıırken, franchise-alanın böyle bir hakkının olmadığını savunmaktadır.

¹⁶⁶ Bkz. Hatemi/Serozan/Arpacı, s. 55; Tandoğan, Haluk; Tek Satıcılık Sözleşmesi, Batider Aralık 1982, C. XI, S. 4, s. 34; Erdem, s. 97; Kırcı, Çiğdem; Franchise Sözleşmesi, Ankara 1997, s. 198; Gürzumar, Osman Berat; Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukukun Korunması, İstanbul 1995, s. 177 vd.; İşgüzar, s. 160.

¹⁶⁷ TTK Tasarısı m. 122 f. 5.

ve hesabına satar. Bu nedenle müşterilerle üretici arasında doğrudan veya dolaylı bir hukukî ilişki kurulmamaktadır. Ancak, tek satıcı, üretici ile yaptığı anlaşma çerçevesinde, üreticinin tanıtıcı işaretleri ile piyasada faaliyet gösterdiğinden, özellikle üreticinin malının ve markasının tanıtımını yaptığından, üreticinin bir satış yeri olarak görülmektedir¹⁶⁸. Müşteriler genelde tek satıcının değiştiğini fark etmediklerinden, alıştıkları markalı mal veya hizmeti tek satıcılık sözleşmesinin sona ermesinden sonra da satın almaya devam ederler ve bunun sonucunda üretici, tek satıcının kurduğu müşteri çevresinden tek taraflı olarak yararlanmış olmaktadır¹⁶⁹. Aynı şekilde franchise sözleşmesinde¹⁷⁰, franchise veren, kendine ait üretim, işletme ve pazarlama sistemini oluşturan fikrî ve sınaî unsurlar üzerinde, franchise alana lisans hakları tanımak suretiyle, onu kendi işletme organizasyonuna dâhil etmektedir. Franchise alan, kurulan işletmeler zincirinin herhangi bir halkası olarak algılanmaktadır. Bu bütünlük nedeniyle müşteriler, franchise alanın bağımsızlığının bilincine varamamakta, aslında franchise sisteminin müşterileri olmaktadır¹⁷¹.

TTK Tasarısı, Alman ve İsviçre hukuklarından farklı olarak, acentanın denkleştirme talebine ilişkin hükmün, tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşmelere *kıyas yoluyla* uygulanmasını değil, aksine doğrudan uygulanmasını öngördüğünden, söz konusu ülkelerde kıyas uygulaması için aranan koşulların¹⁷² gerçekleşmesi kural olarak gerekli değildir¹⁷³. Örneğin tek satıcının müşteri çevresini üreticiye devretmemesi¹⁷⁴, özellikle tek

¹⁶⁸ Bkz. *Huber*, Markus; *Der Alleinvertragsihändler*, Basel 1979, s. 143 vd.

¹⁶⁹ Bkz. *Huber*, s. 255 vd.; *Renz*, Günther; *Das Rechtsverhältnis zwischen dem Vertragshändler und seinem Lieferanten*, Heidelberg 1966, s. 41 vd.; Demir Gökyayla, s. 246 vd.

¹⁷⁰ Ayrıntılı bilgi için bkz. *Kırca*, Çiğdem; *Franchise Sözleşmesi*, Ankara 1997; *Gürzumar*, Osman Berat; *Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması*, İstanbul 1995.

¹⁷¹ Bkz. *Baudenbacher*, s. 89; *Kırca*, s. 196; *Gürzumar*, s. 177.

¹⁷² Acentalara denkleştirme talep hakkı tanıyan hükümlerin tek satıcı veya franchise alana kıyasen uygulanması için başlıca şu koşullar aranmaktadır: Tek satıcının/franchise alanının üreticinin sürüm organizasyonuna acenta gibi dâhil olması; müşteri çevresinin devredilmesi konusunda tek satıcının/franchise alanın yükümlü olması; müşteri çevresinin sadece markanın çekim etkisi sonucunda meydana gelmiş bulunmaması; somut olayda tek satıcının/franchise alanın korunmasının gerekliliği. Bkz. BGH, BGHZ 34, s. 282 vd.; BGE 88 II 169, 171 vd.; *Baudenbacher*, s. 89; *Hiekel*, Hans-Jürgen; *Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreter und Vertragshändler*, Frankfurt am Main 1985, s. 103 vd.; *Erdem*, s. 99 vd. “Tek satıcının acenta gibi korunmaya muhtaç olması”, Alman Federal Mahkemesi’nin yeni kararlarında bir kıyas koşulu olarak aranmamaktadır. Bkz. BGH, BGHZ 68, s. 340.

¹⁷³ Buna karşılık tek satıcı ve franchise alanın denkleştirme talebinde bulunabilmesi için, TTK Tasarısı’nda acentanın denkleştirme talebine ilişkin öngörülen bütün koşulların kural olarak gerçekleşmesi gerekir. Ancak söz konusu koşullar değerlendirilirken, tek satıcılık ve franchise sözleşmelerinin özellikleri dikkate alınmalıdır.

¹⁷⁴ Aksi görüş için bkz. Demir Gökyayla, s. 244. Yazara göre, “hakkaniyete uygunluk koşulunun gerçekleşmiş sayılması için, Alman hukukunda olduğu gibi, tek satıcı, müşteri çevresini sözleşmenin sonunda, üreticiye devretmekle yükümlü olmalıdır.”

satıcının sözleşme süresince veya sözleşmenin bitiminden sonra müşterileri hakkında üreticiye bilgi vermemesi halinde bile, tek satıcı denkleştirme talebinde bulunabilir¹⁷⁵. Zira yukarıda da belirtildiği üzere, tek satıcının değişmesi, müşterilerin gözünde genelde fark edilmediğinden, müşteriler alıştıkları markalı ürünü satın almaya devam ederler, dolayısıyla üretici, sözleşmenin sona ermesinden sonra, müşteri çevresinden tek taraflı olarak yararlanmış olacaktır. Franchise sözleşmesi ise, kıyas uygulaması için gerekli görülen koşulları kural olarak zaten taşımaktadır. Franchise alan franchise sistemine dâhil olmaktadır, franchise alanın bilgi verme yükümlülüğü bulunmaktadır ve franchise alanın müşterileri başından itibaren franchise verenin müşterileridir¹⁷⁶.

2. Marka Lisans Alanın Denkleştirme Talebi

Alman doktrininde son zamanlarda savunulan bir görüşe göre¹⁷⁷, denkleştirme talebine ilişkin acenta hükümleri, marka lisans alanın lehine de kıyas yoluyla uygulanabilir¹⁷⁸. Kıyas uygulaması, marka lisans alanın üreticinin sürüm organizasyonuna acenta gibi entegre olması ve müşteri çevresinin devredilmesinin sözleşme ile üstlenilmesi koşullarına bağlı tutulmuştur¹⁷⁹.

TTK Tasarısı, Alman ve İsviçre hukuklarından farklı olarak, acentanın denkleştirme talebine ilişkin hükmün, tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşmelere doğrudan uygulanmasını öngördüğünden, marka lisans alanın denkleştirme talebinde bulunma hakkının olduğunu, prensip olarak kabul etmek gerekir. Zira acentalık ve tek satıcılık sözleşmelerinde olduğu gibi, marka lisans sözleşmelerinde de taraflar arasında sürekli bir borç ilişkisi oluşmaktadır¹⁸⁰. Marka lisans alanın kendisine ait ürünleri satması, Martinek/Wimmer-Leonhardt¹⁸¹'in iddia ettiğinin aksine, denkleştirme talep

¹⁷⁵ Ancak söz konusu koşullar somut olayda hakkaniyet çerçevesinde yapılacak değerlendirme açısından önem taşıyabilir. Örneğin tek satıcının müşteri çevresi hakkında üreticiye bilgi vermemesi, hakkaniyet ilkesi gereği denkleştirme talep tutarında indirim yapılmasını gerektirebilir. Ayrıca tek satıcının üreticiye müşteri çevresi hakkında bilgi vermesi, sözleşmesel bir yükümlülük olarak belirtilmişse ve bu yükümlülüğün ihlali gerekçesiyle üretici sözleşmeyi feshetmiş ise, tek satıcının TTK Tasarısının 122. maddesinin III. fıkrası uyarınca denkleştirme talebinde bulunamaması gerekir. Bkz. yukarıda, III. D.

¹⁷⁶ Bkz. *Gürzumar*, s. 177; *Kırca*, s. 196.

¹⁷⁷ Bkz. *Emde*, Raimond; *Der Ausgleichsanspruch des Lizenznehmers analog § 89b HGB*, WRP 2006, s. 449 vd.; *Emde*, Raimond; *Ausgleichsanspruch analog § 89b HGB für Markenlizenznehmer*, WRP 2003, s. 468 vd.; *Küstner/Thume*, s. 23 dipn. 6a; aksi görüş için bkz. *Martinek*, Michael/*Wimmer-Leonhardt*, Susanne; *Steht auch dem Markenlizenznehmer der vertriebsrechtliche Ausgleichsanspruch analog § 89b HGB zu?*, WRP 2006, s. 204 vd.

¹⁷⁸ Tespit ettiğimiz kadarıyla bu konuda verilmiş henüz bir mahkeme kararı bulunmamaktadır.

¹⁷⁹ *Emde*, WRP 2006, s. 449 vd.

¹⁸⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz. *Emde*, WRP 2003, s. 471 vd.

¹⁸¹ *Martinek/Wimmer-Leonhardt*, WRP 2006, s. 206.

hakkının uygulanmasına engel teşkil etmez. Tek satıcı ve franchise alan da kendi ürünlerini başkasına ait markayı kullanmak suretiyle sattıkları halde, bu kişilerin denkleştirme talep haklarının olduğu konusunda doktrinde ve uygulamada herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır¹⁸². Burada önemli olan, kimin ürününün satıldığı değil, kimin markasının tanıtımının yapıldığı ve kimin markasına müşteri sağlandığıdır. Marka lisans alan da, acenta, tek satıcı ve franchise alan gibi, kendi ürünlerinin veya hizmetlerinin tanıtımı ve satımında başkasının markasını kullandığı için, sözleşme konusu olan ürünler veya hizmetler, lisans alan ile değil lisans veren ile özdeşleşmektedir. Dolayısıyla, lisans alan tarafından yaratılan müşteri çevresi, sözleşmesinin sona ermesinden sonra da, büyük ölçüde lisans verende kalır ve bu suretle lisans veren lisans alanın sözleşme konusu markalı mallar için kurduğu müşteri çevresinden, sözleşmenin bitiminden sonra da yararlanmaya devam eder¹⁸³. Bu nedenle müşterilerin isim ve adreslerinin sözleşme sonrası lisans verene teslim edilmemesi halinde bile, lisans alanın denkleştirme talep hakkının olmadığı savunulamaz. Ancak, bu halde, hakkaniyet ilkesi gereği denkleştirme talep tutarında indirim yapılması gerekir¹⁸⁴.

Özellikle yabancı marka sahipleri, markalarına Türkiye’de güçlü ve kalıcı bir konum kazandırmak için, Türkiye’deki ilgili pazarı yakından tanıyan, müşteri çevresinin tercihleri hakkında bilgi sahibi olan kimselerden yararlanırlar ve bu amaçla bu kişilerle genelde tek satıcılık veya lisans sözleşmesi yaparlar. Dolayısıyla, Türkiye’deki ilgili pazara ilk defa girecek olan markaları lisans almak suretiyle kullananlar, bu markaya müşteri çevresi yaratır ve zamanla bu markayı ilgili piyasada tanınmış bir marka haline getirirler. Bu sayede lisans veren, sözleşmenin bitiminden sonra söz konusu markasını daha yüksek bir bedelle başka bir kişiye lisans verme veya kazanılan müşteri çevresini bizzat kullanma olanağına kavuşur. Lisans alanın lisans verene sağladığı bu menfaatlere rağmen, sözleşme sonrası denkleştirme talebinde bulunamaması, denkleştirme talep hakkının amaç ve niteliğiyle bağdaşmadığı gibi, hakkaniyet ilkesine de aykırı olur. Ayrıca acentanın müvekkili için yaptığı faaliyetler karşılığında, müvekkilden belli bir ücret aldığı, buna karşılık lisans sözleşmelerinde lisans alanın marka sahibinden ücret almadığı, bilakis lisans ücreti ödediği dikkate alındığında, lisans alanın acentaya nazaran daha fazla korunmaya muhtaç olduğu¹⁸⁵ savunulabilir¹⁸⁶.

¹⁸² Bkz. yukarıda, III. F. 1.

¹⁸³ *Emde*, WRP 2006, s. 451.

¹⁸⁴ Bkz. *Emde*, WRP 2003, s. 470.

¹⁸⁵ Ancak, lisans alan lehine denkleştirme talebine hükmedilebilmesi için, lisans alanın lisans veren karşısında mutlaka korunmaya muhtaç olması gerekmektedir.

¹⁸⁶ Bkz. *Emde*, WRP 2003, s. 473.

İlgili piyasada zaten bilinen bir markayı lisans alan da, denkleştirme talebinde bulunabilir¹⁸⁷. Zira bu tür markaların lisansında, lisans alanın, markanın itibarını daha da güçlendirmesi ve markaya yeni müşteriler kazandırması mümkündür. Lisans konusu olan markanın tanınmış bir marka olması, lisans alanın gayretlerinin göz ardı edilmesini ve yeni müşterilerin kazanılmasının tamamen markaya bağlanmasını haklı gösteremez. Zira yukarıda da belirtildiği üzere¹⁸⁸, tanınmış bir markanın da yeni müşterilerle buluşması için gayrete ihtiyaç vardır. Aksinin kabulü, rekabet piyasası kurallarını önemsememek anlamına gelir. Markanın tanıtılması kadar, kendisine yönelme sağlanması ve yönelmenin korunması da gayretle olur. Ancak, lisans alınan tanınmış markanın, yeni müşteri edinmedeki ortak etkisi nedeniyle, hakkaniyet çerçevesinde denkleştirme miktarında indirimle gidilebilir.

IV. SONUÇ

Acentanın kurduğu müşteri çevresini sözleşmenin sona ermesi nedeniyle kaybetmesi sonucunda uğradığı kayıp ile, müvekkilin aynı müşteri çevresinden sözleşmenin sona ermesinden sonra da yararlanmaya devam etmesi nedeniyle elde ettiği kazancın denkleştirilmesi için yapılan talebe denkleştirme talebi denir.

Acentanın denkleştirme talebine hak kazanabilmesi için, TTK Tasarısı'nın 122. maddesinde belirtilen şekli ve maddî koşulların gerçekleşmesi gerekir. Bu kuşular söz konusu maddede kümülatif tarzda belirtilmiştir. Denkleştirme talep hakkının şekli koşulları, acentalık sözleşmesinin sona ermesi ve talebin bir yıl içinde ileri sürülmesidir. Acenta lehine denkleştirme talebine hükmedilebilmesi için, şekli koşulların yanında 122. maddede üç bent halinde sayılan maddi koşulların da gerçekleşmesi gerekir. Buna göre, müvekkil, acentanın elde ettiği yeni müşterilerden acentalık sözleşmesinden sonra da önemli bir fayda sağlamalıdır. İkinci olarak acentanın sözleşmenin sona ermesi nedeniyle bir ücret kaybına uğraması gerekir. Son olarak somut olayın tüm özellikleri dikkate alındığında, acentaya bir denkleştirme talebinin ödenmesi hakkaniyete uygun olmalıdır. Hakkaniyet şartı, diğer koşullar gibi bağımsız bir şart olduğundan, gerçekleşmemesi halinde, hakkın doğumuna engel olur. Ancak bu şart, duruma göre acentaya yapılacak ödemenin miktarını da etkileyebilir.

Denkleştirme talep miktarının hesaplanmasında, acentanın provizyon kaybından hareket edilir. Acentaya ödenecek denkleştirme talep miktarı, acentanın son beş yıllık faaliyeti sonucu aldığı yıllık komisyon veya diğer ödemelerin ortalamasını aşamaz. Beş yıldan kısa süren sözleşmelerde, sözleşmenin devam ettiği süreye göre yıllık ortalama üzerinden hesaplama yapılır.

¹⁸⁷ Uygulamada genellikle piyasada bilinen markalar lisans sözleşmelerine konu olur.

¹⁸⁸ Bkz. III. B. 2. a.

TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin III. fıkrasında, acentanın denkleştirme talep edemeyeceği haller sayılmıştır. Buna göre sözleşmeyi fesheden acenta kural olarak denkleştirme talep edemez. Ancak bu feshe müvekkilin davranışları neden olmuşsa, acenta denkleştirme talep edebilir. "Müvekkilin eylemleri" ifadesi geniş yorumlanmalıdır. Müvekkilin davranışının kusurlu olması veya hukuka aykırı olması gerekli değildir. Müvekkilin davranışları, makul, haklı ve hakkaniyete uygun düşünen bir kişi tarafından, somut olayın tüm özellikleri de dikkate alındığında, feshe neden olarak gösterilebiliyorsa, acenta sözleşmeyi feshetse bile denkleştirme talebinde bulunabilir. TTK Tasarısı'nda somut bir düzenleme bulunmamakla birlikte, acentanın, işini görmesini önemli ölçüde engelleyecek ağır ve uzun süreli hastalık veya sakatlıklar nedeniyle sözleşmeyi feshetmesi halinde de, denkleştirme talep hakkının doğabileceğini kabul etmek gerekir.

Acentalık sözleşmesinin müvekkil tarafından feshedilmesi halinde, acenta kural olarak denkleştirme talep edebilir. Ancak, bu feshe acentanın kusurlu davranışları neden olmuş ise, acenta denkleştirme talebinde bulunamaz.

TTK Tasarısı'nda, Alman Ticaret Kanunu'ndan farklı olarak müvekkil ile acenta arasında yapılan bir sözleşme nedeniyle üçüncü bir kişinin acentanın yerini alması, denkleştirme talep hakkını ortadan kaldıran bir neden olarak sayılmamıştır. Kanaatimizce söz konusu halde de, acentanın denkleştirme talep edememesi gerekir. Zira üçüncü bir kişinin acentanın yerine acentalık sözleşmesine katılması, kural olarak üçüncü kişinin veya müvekkilin acentaya verdiği belli bir ücret karşılığında gerçekleşmektedir. Acentanın bu halde de denkleştirme talep hakkının olduğunu kabul etmek, acentaya iki defa ücret ödenmesi sonucunu doğurur. Bu durum, denkleştirme talep hakkının niteliği ve amacıyla bağdaşmaz. Bu sonuç, TTK Tasarısı'nın 122. maddesinin I. fıkrasında yer alan hakkaniyet şartından da çıkarılabilir.

Acenta, denkleştirme talep hakkından ileriye dönük olarak feragat edemez. Denkleştirme talep hakkını nitelik olarak ortadan kaldıran veya sınırlayan anlaşmalar yanında, hakkı düzenleyen hükümlerden bazılarını acentanın aleyhine sonuç doğuracak şekilde değiştiren anlaşmalar da geçersizdir.

TTK Tasarısı, Alman ve İsviçre hukuklarından farklı olarak, acentanın denkleştirme talebine ilişkin hükmün, tek satıcılık ile benzeri diğer sürekli sözleşmelere *kıyas yoluyla* uygulanmasını değil, doğrudan uygulanmasını öngörmektedir. Kanaatimizce hakkaniyete aykırı düşmedikçe tek satıcı, franchise alan ve marka lisans alan da, acenta gibi sözleşmenin sona ermesinden sonra denkleştirme talebinde bulunabilir. Bu kişiler ile acenta arasında denkleştirme talebi yönünden farklılık yaratmanın haklı bir gerekçesi bulunmamaktadır.

KAYNAKÇA

- Ankele, Jörg:** Handelsvertreterrecht, Kommentar, Loseblatt, WK-Reihe, Neuwid Frankfurt am Main 1990.
- Arkan, Sabih:** Ticarî İşletme Hukuku, 7. Bası, Ankara 2007.
- Ayhan, Rıza:** Ticarî İşletme Hukuku, 2. Bası, Ankara 2007.
- Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus J.:** Handelsgesetzbuch, 32. Aufl., München 2006.
- Baudenbacher, Carl:** Anspruch auf Kundenschaftsentschädigungen bei gesetzlich nicht geregelten Absatzmittlungsverträgen, Innominatverträge, FS für Walter Schleup, Zurich 1988, s. 81 vd.
- Can, M. Çelebi:** Acentelik Sözleşmesinin Sona Ermesi, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara 2006.
- Emde, Raimond:** Der Ausgleichsanspruch des Lizenznehmers analog § 89b HGB, WRP 2006, s. 449 vd.
- Emde, Raimond:** Ausgleichsanspruch analog § 89b HGB für Markenlizenznehmer, WRP 2003, s. 468 vd.
- Erdem, Ercüment:** Tek Satıcılık Sözleşmesinde Denkleştirme Talebi, Bilgi Toplumunda Hukuk, Ünal Tekinalp'a Armağan, C. I, İstanbul 2003, s. 91 vd.
- Ertan, N. Füsün:** Ticarî İşletme Hukuku, İstanbul 2006.
- Ensthaler, Jürgen/Bandasch, Georg W.;** Kommentar zum Handelsgesetzbuch mit UN-Kaufrecht, 7., neu bearbeitete und erweiterte Aufl., Luchterhand 2007.
- Gessler, Ernst:** Der Ausgleichsanspruch des Handels- und Versicherungsvertreters, Hamburg 1953.
- Demir Gökyayla, Cemile:** Milletlerarası Özel Hukukta Tek Satıcılık Sözleşmeleri, Ankara 2005.
- Gürzumar, Osman Berat:** Franchise Sözleşmeleri ve Bu Sözleşmelerin Temelini Oluşturan Sistemlerin Hukuken Korunması, İstanbul 1995.
- Habscheid, Walter J.;** Ausgleichsrecht des Handelsvertreters, FS für Walter Schmidt-Rimpler, Karlsruhe 1957, s. 335 vd.
- Hatemi, Hüseyin/Serozan, Rona/Arpacı, Abdülkadir:** Borçlar Hukuku Özel Bölüm, İstanbul 1992.
- Hiekel, Hans-Jürgen:** Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreters und Vertragshändlers, Frankfurt am Main 1985.
- Honsel, Bernd:** Anm. zu BGH, Urteil vom 17.11.1983, BB 1984, s. 365 vd.

- Hopt, Klaus J.:** Handelsvertreterrecht, 3. neu bearbeitete Aufl. München 2003.
- Höft, Erich:** Bemerkungen zu aktuellen Fragen um den Ausgleichsanspruch (§ 89b HGB) des Versicherungsvertreeters, ZversWiss 1976, s. 439 vd.
- Huber, Markus:** Der Alleinvertragshändler, Basel 1979.
- İşgüzar, Hasan:** Tek Satıcılık Sözleşmesi, Ankara 1989.
- Karayalçın, Yaşar:** Ticaret Hukuku I, Giriş – Ticarî İşletme, 3. Bası, Ankara 1968.
- Kınacıoğlu, Naci:** Acenta ve Acentalık Sözleşmesi, Ankara 1963.
- Kayıhan, Şaban:** Türk Hukukunda Acentalık Sözleşmesi, İstanbul 1999.
- Kender, Rayegan:** Sigorta Acentalarının Hakları, Sigorta Hukuku Dergisi, 1998, s. 120 vd.
- Kırca, Çiğdem:** Franchise Sözleşmesi, Ankara 1997.
- Küstner, Wolfram:** Ausgleichsanspruch des Handelsvertreeters und Altersversorgungsleistungen, BB 1994, s. 1590 vd.
- Küstner, Wolfram:** Gedanken zu dem neuen Ausgleichs-Ausschlusstatbestand gem. § 89b Abs. 3. Nr. 3 HGB, BB 1990, s. 1713 vd.
- Küstner, Wolfram//Thume, Karl-Heinz:** Handbuch des Gesamten Aussendienstrechts, Band 2, Heidelberg 2003.
- Leuze, Eduard:** Der Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreeters, Bonn 1953.
- Martinek, Michael/Wimmer-Leonhardt, Susanne:** Steht auch dem Markenlizenznehmer der vertriebsrechtliche Ausgleichsanspruch analog § 89b HGB zu?, WRP 2006, s. 204 vd.
- Meier, Jürgen A. E.:** Kündigung des Handelsvertreeters wegen Alters oder Krankheit, BB 1978, s. 940 vd.
- Meier, Jürgen A. E.:** Handelsvertreterrecht, Stuttgart, Wiesbaden 1978.
- Moroğlu, Erdoğan:** Türk Ticaret Kanunu Tasarısı ile Yürürlük ve Uygulama Kanunu Tasarısı Taslağı, 4. Bası Ankara 2006.
- Neuburger, August/Gaa, Lothar:** Ausgleichsanspruch und Pensionsanspruchs des Handelsvertreeters, BB 1968 Beil. 10, s. 2 vd.
- Saenger, Ingo:** Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreeters bei Eigenkündigung, Stuttgart-München-Hannover-Berlin-Wiemar-Dresden 1997.
- Schiefelbein, Gert:** Der Ausgleichsanspruch des Versicherungsvertreeters, Köln 1965.
- Schröder, Georg:** Ausgleichsanspruch des Handelsvertreeters, BB 1954, s. 477 vd.

- Schröder, Georg:** Ausgleichsanspruch nach § 89b HGB bei Veräusserung und Stilllegung des vertretenen Unternehmens, DB 1967, s. 2015 vd.
- Schröder, Georg:** Zweifelsfragen im Ausgleichsrecht der Handelsvertreter, DB 1962, s. 895 vd
- Schröder, Georg:** Wichtige Gesetzänderung im Ausgleichsanspruch der Handelsvertreter (§ 89b HGB), DB 1976, s. 1269 vd.
- Schleup, Walter R.:** Der Alleinvertriebsvertrag, Markstein der EWG-Kartellpolitik, Bern 1966.
- Sieg, Karl:** Rechtsnatur des Ausgleichsanspruchs des Versicherungsvertreter und Folgerungen hiraus, VersR 1964, s. 789 vd.
- Staub, Hermann:** Handelsgesetzbuch, Grosskommentar, Bd. I, Einleitung § 1-104, Berlin- New-York 1995.
- Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi:** Ticarî İşletme Hukuku, 10. Bası, İstanbul 2004.
- Renz, Günther:** Das Rechtsverhältnis zwischen dem Vertragshändler und seinem Lieferanten, Heidelberg 1966.
- Tandoğan, Haluk:** Tek Satıcılık Sözleşmesi, Batider Aralık 1982, C. XI, S. 4, s. 34.
- Tekinalp, Gülören:** Acenta Sözleşmesine Uygulanan Kanunlar İhtilafı Kuralı, Ankara 1972.
- Tekinalp, Ünal:** Türk Hukukunda Acentanın Portföy Akçası Talebi, Ali Bozer'e Armağan, Ankara 1998, s. 1 vd.
- Teoman, Ömer (Ülgen, Hüseyin/Helvacı, Mehmet/Kendigelen, Abuzer/Kaya, Arslan):** Ticarî İşletme Hukuku, İstanbul 2006.
- Thume, Karl-Heinz:** Der Ausgleichsanspruch des Handelsvertreter, BB 1990, 1645 vd.
- Trinkhaus, Hans:** Handbuch des Versicherungsvermittlungs, Band I Provision und Abfindung des Versicherungsvermittlers, Berlin 1955.
- Ulmer, Peter:** Kündigungsschranken im Handels- und Gesellschaftsrecht, FS. Für Philip Möhring, München 1975, s. 211 vd.
- Westphal, Bern:** Vertriebsrecht Band I, Düsseldorf 2000.
- Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi:** Ticarî İşletme Hukuku, 10. Bası, İstanbul 2004.